

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií a Žurnalistiky

Tereza Švédíková

**Příčiny omezování lidských práv sunnitských žen v Iráku
po demokratizační misi USA v letech 2003–2011**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce:
Mgr. David Broul

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených zdrojů.

V Olomouci dne

Podpis:

Poděkování: Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Davidu Broulovi za odborné a cenné rady během vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Demokracie, pád diktatury a role zahraniční intervence	4
1.1 Demokracie v současném chápání a přechod k ní	4
1.2 Pátrání po obecné teorii demokratizace	6
1.2.1 Otázka čtvrté vlny demokratizace	7
1.3 Nedemokratické režimy	8
1.4 Role demokracie po pádu diktatury	11
1.4.1 Demokratizace skrze zahraniční intervenci	11
1.4.2 Demokratizace v muslimském světě podle Fatimy Z. Rahman.....	13
1.4.3 Americká intervence v Iráku podle Evy Bellin.....	15
1.5 Lidská práva	17
1.5.1 Porušování lidských práv.....	18
1.5.2 Porušování lidských práv během americké okupace v Iráku.....	19
2 Process tracing: identifikace příčin snížení práv iráckých žen	22
2.1 Irák a náboženská stratifikace země.....	23
2.1.1 Postavení iráckých sunnitů	24
2.1.2 Postavení sunnitských žen v irácké společnosti	25
3 Identifikace příčin omezování lidských práv sunnitských žen v Iráku po demokratizační misi USA.....	27
3.1 Americká intervence do Iráku v letech 2003–2011.....	27
3.2 Prozatímní koaliční úřad v Iráku	29
3.3 Postavení žen za vlády Saddáma Husajna	31
3.4 Ženy v post-husajnovském Iráku.....	32
3.5 Změny v zastoupení sunnitských žen ve vzdělávací, ekonomické a politické oblasti v Iráku před invazí USA a po ní	33
3.5.1 Účast sunnitských žen na vzdělání.....	33
3.5.2 Účast sunnitských žen v ekonomice	35
3.5.3 Účast sunnitských žen v politice.....	36
3.5.4 Aktéři zapříčiňující snižování práv sunnitských žen v Iráku v rámci vzdělávací, ekonomické a politické sféry.....	38
Závěr.....	41
Abstrakt.....	45
Abstract	46
Literatura	47
Seznam použitých zkratk.....	59

Úvod

V březnu roku 2003 byla zahájena intervence amerických vojsk do Iráku s cílem svrhnout vládnoucí režim a demokratizovat zemi. Během mise, která byla ukončena roku 2011, byl svržen diktátorský režim Saddáma Husajna. Irák je země nedemokratického regionu na Blízkém východě, kde dochází k velkým ideologickým rozdílům a situacím, kdy je politické uspořádání velmi nestabilní a poměrně nefunkční. Tento region je typický pro výskyt tzv. failed states (do češtiny obvykle překládáno jako „zhroutený stát“). Prvotní záminkou pro intervenci USA bylo, že Irák vlastní zbraně hromadného ničení (dále také ZHN). Tato informace se ukázala po skončení války jako nepravdivá (Keegan, 2004). Důvodem intervence, nicméně nebyly jen ZHN, ale i změna stávajícího režimu Iráku (Hoder & Suchý, 2011).

V poválečném Iráku byly rozmístěny americké síly, jejichž úkolem bylo chránit a kontrolovat irácké obyvatelstvo za pomoci policejního dozoru. Důležitou roli během neklidu v Iráku zastával Prozatímní koaliční úřad (dále také jako CPA) (RAND, 2009). Tento orgán byl zřízen měsíc poté, co Spojené státy a koaliční síly převzaly kontrolu nad Bagdádem. Jeho hlavními úkoly bylo obnovit prostředí bezpečnosti a stability a vytvořit podmínky, ve kterých může irácký lid svobodně určovat svou vlastní politickou budoucnost, ale rovněž měl kontrolovat dodržování práv žen (Pina, 2006). Dodržování lidských práv žen nicméně nespadlo mezi hlavní problémy během válečného konfliktu.

Bojové operace ukončené prezidentem Georgem W. Bushem v květnu 2003, ukázaly zpochybnění záměrů CPA posílit práva žen. Největšímu dopadu po americké intervenci musely čelit irácké sunnitské ženy, jejichž práva po sesazení Saddáma Husajna byla znatelně změněna. Sunnitským ženám byla převážně odpírána možnost vzdělávání, politické organizace a dosažení kvalitně placených pracovních pozic (Hunt & Posa, 2004). Postavení žen ve válečném konfliktu velmi ovlivňuje jejich každodenní život. A proto by mělo být věnováno více pozornosti ženské otázce, zvláště v regionu Blízkého východu.

Hlavním cílem jednorázové kvalitativní práce je zjištění, komplexní představení a vysvětlení faktorů zapříčiňujících omezování lidských práv sunnitských žen v Iráku, a to v časovém období od pádu Saddáma Husajna v letech 2003 až po 2011, kdy došlo ke stažení amerických jednotek. Snahou autorky je popsat vývoj ženských práv v Iráku a analyzovat jednotlivé kroky, které mezi lety 2003–2011 vedly k jejich degradaci, ale i nárůstu.

Bakalářská práce bude zjišťovat, zda americká intervence s jedním ze svých cílů vybudovat a posílit demokratické instituce v Iráku přispěla ke zvýšení lidských práv iráckých sunnitských žen. Práce se zaměří především na jejich zapojování do vzdělávací, ekonomické a

politické sféry. Za tímto účelem jsou v bakalářské práci stanoveny tyto výzkumné otázky: *Které faktory zapříčinily snižování lidských práv iráckých sunnitských žen v letech 2003-2011? Lze spojit faktory snižování lidských práv iráckých sunnitských žen s prodemokratickou intervencí USA? Do jaké míry byly/jsou zapojeny irácké ženy v politické sféře před a po svržení režimu Saddáma Husajna? Jaké změny pozorujeme v jejich zapojení do školství a ekonomiky?* Politické, ekonomické a vzdělávací složky jsou značným ukazatelem vyspělosti státu, a proto budou v této práci zkoumány. K zodpovězení těchto otázek bude autorka vycházet z odborných prací vědkyň a badatelů od Salam Al Shamy a Marwy Abdel Rahim Abbas, Najde Ali-Ali, Nicolly Pratt, Aarona D. Piny, Evy Bellin, Jinan Hatem Issy, Hazri Jamil, Melanie Hughes a Roberty Looney. Další pomocné výzkumné otázky si autorka klade pod jednotlivé kapitoly, které napomohou k dosažení dílčích závěrů práce.

V tématu bakalářské práce se odráží autorčin zájem o dodržování lidských práv žen v muslimských zemích jako je Irák. Toto téma je velmi důležité ve všech zemích, nedemokratických i demokratických. Dodržováním a posilováním lidských práv je třeba se zabývat, aby nadále nedocházelo ke krutému zacházení s jednotlivci ve světě. Jedná se o jedno z nejkontroverznějších témat na Blízkém východě. K porušování nedochází jen v Iráku, ale v mnoha zemích, kde stále vládou nedemokratické režimy. Tato práce má ambici nastolit otázku komplikací s dodržováním, respektive posilováním lidských práv během zahraničních intervencí. Danou situací se zabývají nejvíce zahraniční, především anglicky publikující autoři. Tyto práce jsou poměrně mladé a na mezinárodní scéně je mnoho odborných článků a prací na irácké téma. Velká část publikací je zaměřena pouze na vojenský konflikt a opomíjí postavení iráckých žen. V České republice prakticky nenalezneme relevantní odborné články či monografie zabývající se ženami v Iráku, které by mohly doplnit informace k tématu. Významným autorem zabývající se situací v Iráku v českém prostředí je např. Tomáš Raděj. Z důvodu nedostatečného zpracování tohoto tématu v České republice se mu autorka věnuje. Tato práce předkládá příspěvek do odborné diskuse ohledně zastoupení sunnitských žen v politické, ekonomické a vzdělávací sféře v Iráku.

Bakalářská práce je strukturována do tří hlavních částí. První část se zabývá teoretickým rámcem a aplikováním teorie demokratizace zejména cestou zahraniční intervence, a dále teorie nedemokratických režimů a lidských práv na konkrétní případové studie. K tomu byly autorce přínosné publikace *Kapitalismus, socialismus a demokracie* od Josepha A. Schumpetera, *On Democracy* od Roberta A. Dahla a *O přechodech k demokracii* od Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunce. Tato díla byla nejpřínosnější k vysvětlení pojmu demokracie a procesu demokratizace. Dále práce čerpá z díla Jorgena Møllera a Svend-Erika Skaaninga *Democracy*

and Democratization in Comparative Perspective. Podkapitola věnující se nedemokratickým režimům nejvíce čerpala z publikací *Dictators and Dictatorships: Understanding Authoritarian Regimes and Their Leaders* od Natashy M. Ezrow a Ericy Franz, *Non-democratic states and political liberalisation in the Middle East: A structural analysis*. *Third World Quarterly* od Mehraana Kamravy anebo *The Regional Dimension of Statebuilding Interventions* od Benjaminu Brasta. Dále v práci autorka navázala na téma demokratizace v muslimském světě z článků *Determinants of Democracy in the Muslim World* od Fatimy Z. Rahman a *The Iraqi Intervention and Democracy in Comparative Historical Perspective* od Evy Bellin. A v neposlední řadě teoretická část zabývající se lidskými právy a jejich porušováním čerpá převážně z práce autora Noor-ul-Ain Khawaji *Human Rights Violations Under US Occupation in Iraq: An Analysis*. Tyto teorie v bakalářské práci poslouží jako vysvětlující rámec pro zhodnocení kroků k demokratizaci v Iráku a postavení iráckých žen ve společnosti.

Ve druhé části se bakalářská práce věnuje metodologii práce, kdy autorka představuje geografické a časové vymezení výzkumu a náboženskou stratifikaci země a vysvětluje čtenářům použitou metodu *process tracing*. S pomocí této metody lze přehledně a s velkou mírou jistoty identifikovat, jak určitá příčina vede k určitému následku. Poté navazuje třetí, deskriptivně-analytická část, v níž autorka vysvětluje, jak bylo se sunnitskými ženami zacházeno po pádu Saddáma Husajna v Iráku. Autorka rozdělila zkoumané období snižování práv sunnitských žen na dvě etapy, první za vlády Saddáma Husajna, druhou pak po americké intervenci v letech 2003–2011, přičemž jsou jí nejvíce nápomocné odborné články *Women in Post-Saddam Iraq: One Step Forward or Two Steps Back?* od autorů Lucy Brown a Davida Romana a *Iraqs war on women* od autorky Lesley Abdely.

Práce zkoumá snižování práv sunnitských žen převážně ve vzdělávací, ekonomické a politické sféře. Autorka aplikuje teoretický rámec a metodu *process tracingu* na empirické poznání, přičemž určuje, které kroky vedly ke snižování práv sunnitských žen po americké intervenci, snaží se identifikovat příčiny poklesu práv a v neposlední řadě nalézá aktéry-původce změn v právech sunnitských žen. Při hodnocení snižování práv sunnitských žen autorka vycházela z odborných textů od Saada N. Jawada, Sawsan I. Al-Assaf, Marie de Lourdes Vilorie či Muhammada Thaly, ale také z odborných dat z Rozvojového programu OSN (UNDP) a Freedom House. Pomocí nich provádí výzkum a zkoumá snižování práv sunnitských žen ve třech sférách. V závěru práce autorka shrnuje své poznatky a dílčí výsledky zkoumání z předchozích kapitol.

1 Demokracie, pád diktatury a role zahraniční intervence

Na začátku je nutné zdůraznit, že jedním z východisek práce je výzkum paradoxní situace snižování lidských práv při prosazování demokracie cestou zahraniční intervence. K pochopení je ale potřeba si nejdříve přiblížit základní pojmy demokracie, resp. nedemokratických režimů tak, jak z nich vychází autorka této práce. Demokracie byla definována již v historii z řeckého slova *demokratia*. Pojem se skládá ze dvou slov: „lid“ a „vláda“, které spojujeme do ustáleného spojení jako „vláda lidu“. Mnoho politických teoretiků považuje za základ poznání demokratického režimu tzv. „přímou demokracii“, od které se odvíjí jejich vědecké poznatky. Významný teoretik Josef Alois Schumpeter toto spojení posouvá k nové definici „vláda schválená lidem“, protože fakticky nevládne lid, ale její zástupci (Schumpeter, 2004, s. 262).

1.1 Demokracie v současném chápání a přechod k ní

J. A. Schumpeter je jedním z upřednostňovaných teoretiků v oblasti teorie demokracie. Autor je zmíněný v této práci především kvůli jeho vhodně vyargumentovanému pohledu na demokracii. Poukazuje zvláště na právní diskriminaci mezi lidmi. J. A. Schumpeter tvrdí, že *„diskriminace vycházející z ekonomického postavení, náboženství a pohlaví patří do stejné skupiny s omezeními, která všichni považujeme za slučitelná s demokracií“* (Schumpeter, 2004, s. 263). Ve své knize *Kapitalismus, socialismus a demokracie* J. A. Schumpeter dává pohled na to, co spojujeme s demokracií: *„[S demokracií je spjatá] lidská důstojnost, spokojenosti nad tím, že politika v podstatě odpovídá představám o tom, jak by měla vypadat, koordinace politiky s veřejným míněním, důvěra občanů ve vládu a jejich spolupráce s ní, přesvědčení, že vláda bude respektovat lidi žijící na ulici a postará se o ně“* (Schumpeter, 2004, s. 264). Filozofie, kterou se autor řídil přidala k teorii podstaty státu a cílů i jeho existenci.

Podle J. A. Schumpetera je definice vláda lidu nepřesná a kompetence by se měly přenést na instituci, která zastupuje lid, jako je například parlament. Obecně přijímaná definice demokracie podle J. A. Schumpetera zní *„politický systém, v němž jsou hlavní mocenské pozice obsazovány „prostřednictvím konkurenčního boje o hlas lidu“* (Schumpeter citován in Diamond, 2002, s. 21). Nicméně dochází k rozporu ve shodě mezi lidmi, kteří se odlišují ve vnímání dobra. *„I kdyby názory a přání jednotlivých občanů byly dokonale jasnými a nezávislými danostmi využívanými v demokratickém procesu, a i kdyby všichni jednali na jejich základě ideálně racionálně a pohotově, naprosto by to ještě neznamenovalo, že politická rozhodnutí vytvořená v průběhu tohoto procesu z materiálu individuálních aktů vůle musí nutně představovat něco, co je možné v nějakém přesvědčivém smyslu označit za vůli lidu“*

(Schumpeter, 2004, s. 274). Z toho vyplývá, že to, čeho občané chtějí dosáhnout se nemusí shodovat s politickými činy.

Již před tisíci lety se pojmem demokracie a přechodem k tomuto režimu a systému vládnutí jako první zabýval řecký politický teoretik Aristoteles. Představil dvě varianty, proč autokracie přestala fungovat a nastupuje demokracie. Za prvé, že vzniká vysoká nespokojenost obyvatel kvůli nevhodnému zacházení; za druhé může dojít ke konfliktům mezi oligarchy a ti se přidají na stranu davu. Tento výklad lze pochopit jako převzetí moci lidem, kdy nastává pozvolný přesun k demokracii (Møller & Skaaning, 2013, s. 5).¹

Úplná definice demokracie je spjata s francouzským aristokratem, politikem a filozofem Alexisem de Tocquevillem z první poloviny 19. století. Definice demokracie podle A. de Tocquevilla zní „[v]idění občanské společnosti jako skutečně nezávislé sféry vymezené občanskou participací a resistencí vůči státní moci“ (Tocqueville citován in Vávra, 2003, s. 349). Ve své monografii *Demokracie v Americe* se jí snažil prezentovat snadně a pochopitelně, podle něj měla být demokracie hlavní hybatel v sociálním a politickém vývoji (Tocqueville, 2003). De Tocquevillův hlavní záměr byl studovat tuto teorii, ne ji obhajovat. „Podle této perspektivy je demokracie propojena se schopností občanů udržet státní moc na uzdě“ (Møller & Skaaning, 2013, s. 6). Úspěšnost jeho teorie se potvrdila ve Spojených státech, kde se mu jako prvnímu podařilo vědecky proniknout do působení a jednání v různých odvětvích lidské společnosti, přičemž zjistil, že demokracie hrála významnou roli (Stoke, 1935, s. 260).

Důležitý okamžik v bádání o tranzicích k demokracii nastal v roce 1986 s vydáním knihy s názvem *Transitions from Authoritarian Rule* od Guillerma O'Donnella a Philippe Schmittera. Tito dva autoři se zabývali společenskými elitami a podle nich je „zavádění demokracie primárně výsledkem náhodných rozhodnutí významných aktérů“ (Møller & Skaaning, 2013, s. 6). Úvaha G. O'Donnella a P. Schmittera významně ovlivnila hnutí v nedemokratických zemích. V průběhu let docházelo k legitimizaci demokracie, která byla označována jako nej nevhodnější a nej přizpůsobivější ze všech institucionálních uspořádání. V takovém režimu lze zabránit potlačování lidských práv a měnit vládnoucí elity (Morlino, 2014, s. 22). Teorií demokratizace se zabýval např. i Samuel Huntington, který označil přechod k demokracii jako „prohlubující se diferenciaci politických institucí a získávání specifických rolí“ (Dvořáková & Kunc, 1994, s. 17). V dnešní době existuje mnoho přístupů formování

¹ Respektování teoretici Philippe C. Schmitter a Terry L. Karl k odlišnosti demokratických a nedemokratických vládců dodávají: „To, co odlišuje demokratické vládcy od nedemokratických, jsou normy, které podmiňují, jak se ti první dostanou k moci, a praktiky, které je činí odpovědnými za své činy“ (Schmitter & Karl 1991, s. 76).

definice demokracie a kritiků k danému tématu. Další významní přispěvatelé do debaty o demokratizaci a demokracii jsou například Robert A. Dahl, Barrington Moore, Vladimíra Dvořáková a Jiří Kunc. Úvahy některých autorů jsou podrobněji zpracovány níže.

1.2 Pátrání po obecné teorii demokratizace

Politické dění a způsoby jednání popsané prvními teoretiky demokracie byly předchůdci demokratického smýšlení a institucí již v 18. století v Evropě. Jednalo se především o tyto prvky: (1) logika rovnosti – ta umožnila vytvořit místní shromáždění a účast lidí na vládnutí, (2) myšlenka, že vlády potřebují souhlas ovládaných, a že (3) shromáždění svobodných lidí vyžadovalo souhlas od zastoupení v orgánu (Dahl, 2020, s. 4). Jisté evropské země jako např. Velká Británie, Nizozemsko, Švýcarsko a státy Skandinávie vyvolaly popud k vytvoření místních shromáždění. Účelem těchto shromáždění byla možnost účasti svobodných lidí na vládnutí. Zástupci lidu byli vybráni na základě volby, nikoli losem, jako tomu bylo dříve v Athénách. Zmíněné evropské politické myšlenky položily základy demokratizace. Přesto nadále podle Roberta A. Dahla byla demokracie ohrožena určitými faktory: nerovností (mezi chudými a bohatými, právy, povinnostmi, muži a ženami apod.), neplněním demokratických standardů, nebo tím, že zástupci lidu nezastupovali celý lid a demokratické myšlení bylo chybně chápáno. R. A. Dahl také tvrdí, že demokracie nešla kupředu celou dobu až do současnosti, ale byla zmítána vzestupy a pády. Aby demokracie nabyla svého účinku je třeba podle R. A. Dahla splňovat pět norem: efektivní účast, rovné hlasování, porozumění, kontrola agendy a začlenění dospělých (Tamtéž). R. A. Dahl spojuje roli demokratizace s lidovou suverenitou, omezení vůdců a zastoupením občanů (Landman, 2018, s. 50).

Termínem demokratizace se rovněž zabývali autoři Vladimíra Dvořáková a Jiří Kunc, (1994). Ti tvrdí, že neexistuje něco, co lze označit jako obecná teorie přechodů. Ale i nadále je viditelné, že každá úspěšná a neúspěšná tranzice má příznaky teoretického postižení. Autoři V. Dvořáková a J. Kunc ve své knize *O přechodech k demokracii* vysvětlují, že v rámci přechodu se obnovují hodnoty, které byly v přecházejícím režimu potlačeny. Mezi takové V. Dvořáková a J. Kunc řadí svobodu, naději, sebevyjádření, kreativitu a solidaritu. Podle Adama Przeworskeho definice přechodu zní „*strategická situace vznikající s kolapsem diktatury*“ (Przeworski citován in Dvořáková & Kunc, 1994, s. 78). Nicméně i přes mnoho definic všichni badatelé souhlasí, že demokracie je výsledkem pouze části přechodů, které se označují jen za přechodné období mezi režimy, které mohou být demokratické, ale i autoritářské. Náznaky a protesty vedoucí k postupné přeměně režimu přirovnávají autoři k tzv. Brintonovu postupu,

který specifikoval mnoho symptomů nastupující tranzice, například vzestup sociálního očekávání, sociální rozdíly, ekonomický růst, pokles sebedůvěry vládnoucích vrstev a finanční potíže (Dvořáková & Kunc, 1994).

Demokratizaci lze tedy označit jako úspěšnou liberalizaci měnící se v čase. O logice demokratizace mluvíme od chvíle, kdy se určité ostrčené skupiny z politického dění, které navazují vztahy s autoritářskými koalicemi, snaží nastolit nová pravidla hry. V. Dvořáková a J. Kunc rozlišují dva základní problémy: (1) jak se vymanit z dřívějšího autoritářského režimu a (2) jak vybudovat demokratické instituce. Hlavní obavy vědců ohledně přechodu spočívají v tom, že vzniknou nové autoritářské režimy namísto stabilní demokracie. (Dvořáková & Kunc, 1994).

1.2.1 Otázka čtvrté vlny demokratizace

Do diskuse o demokratizaci přispěl svým dílem *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* i významný teoretik Samuel P. Huntington. S. Huntington nazývá přechod nedemokratických režimů k demokratickým jako „*vlna demokratizace*“. Podle S. Huntingtona začíná *první vlna* na začátku 19. století ve spojitosti s volebním právem především mužů ve Spojených státech. Během první vlny vzrostl počet demokratických zemí. Po uchopení moci Benitem Mussolinim v roce 1922 v Itálii nastal pokles demokratických států. *Druhá vlna demokratizace* odstartovala vítězstvím spojenců ve druhé světové válce. Vrcholem byla 60. léta 20. století, kdy se nejvíce zemí stávalo demokratickými, aby se následně počet opět snížil; nastala proti-vlna a ustálila počet demokratických zemí na hodnotě, jak tomu bylo v první vlně. Poslední *třetí vlnu* datuje S. Huntington do 70. a 80. let 20. století. Přechod k demokratickému režimu začal v zemích jako je Portugalsko, Španělsko, Mexiko, Filipíny, Chile, Polsko a Maďarsko. Mnoho zemí, které ve třetí vlně přešly k – demokracii, byly z velké části katolické² (Huntington, 1991, s. 12–13). Jeho idea měla ukázat, že „*nekrvavá revoluce byla prvním náznakem toho, co nazývá „třetí vlna demokratizace*“ (Møller & Skaaning, 2013, s. 7).

V nedávné době se objevily úvahy o vzniku *čtvrté vlny*. Ta se vyskytuje v zemích střední a východní Evropy, kde si proces demokratizace stanovil jasné cíle, např. budování demokracie, posílení svobody občanů, přijetí tržního hospodářství a spojení v celosvětových strukturách. Nicméně tranzice demokracie se v těchto oblastech velmi liší prvky, které dominovaly během

² Otázce role náboženství v přechodu k demokracii se autorka bude podrobněji věnovat ve spojitosti s pokusem o demokratizaci Iráku.

třetí vlny. Ne všichni teoretici souhlasí s pojmem *čtvrtá vlna*, nicméně profesor Larry Diamond do této teorie zařazuje státy jako jsou Irák, Libye, Sýrie, Čína a Severní Korea. Podle L. Diamonda není správné předpokládat, že „*jakákoli výzva autokratickým režimům znamená také touhu po převzetí demokracie*“ (Diamond citován in Popescu, 2012, s. 36). Především poukazuje na to, že muslimský svět pohlíží na demokracii jako na nepřirozený způsob státního systému. Cristian C. Popescu ve svém článku *Is There a fourth wave of democracy or not? An evaluation of the latest theories* je toho názoru, že kvůli novým hnutím v severovýchodní Africe a na Arabském poloostrově (státy zmíněné již výše) se postupně může hovořit o *čtvrté vlně demokratizace*, bez ohledu na to, zda vznikne protivlna (Popescu, 2012, s. 37).

1.3 Nedemokratické režimy

Dalším stěžejním konstruktem, kterému je třeba se v této práci věnovat jsou nedemokratické režimy. Svět se dělí na dva základní typy politických režimů, a to demokratické a nedemokratické. Nedemokratické státy nejsou definovány tím, že by byly méně ekonomicky a administrativně efektivnější nebo spořádanější oproti demokratickým. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma typy lze zaznamenat ve schopnosti konsenzuálně upravovat pravidla a instituce. A přesně tyto kroky jsou schopné uskutečnit především demokratické režimy (Schmitter & Karl, 1991, s. 85). Definice nedemokratických režimů podle Juana Linze zní „*...autoritářské režimy a politické systémy s omezeným, neodpovědným politickým pluralismem, bez intenzivní či rozsáhlé politické mobilizace, ve kterých vůdce nebo malá skupina vykonává moc v rámci formálně špatně definovaných, ale ve skutečnosti docela předvídatelných mezí*“ (Ezrow & Frantz, 2011, s. 2). S tímto zněním se ztotožňuje i S. Huntington. Kratší definici zastává Adam Przeworski: „*Demokracie jsou režimy, v nichž ‚ti, kdo vládou‘, jsou vybíráni prostřednictvím voleb; diktatury nejsou, demokracie*“ (Ezrow & Frantz, 2011, s. 2).

Dále se podrobněji nedemokratické režimy rozdělují do dvou kategorií na autoritářské a totalitní. Nová extrémní forma diktatury je podle Hannah Arendt totalitarismus.³ Tento pojem vznikl ve 40. letech 20. století a H. Arendt poukazuje, že šíření ideologie již v historii Adolfem Hitlerem a Josifem Stalinem byl klíčový bod v totalitních režimech. Cílem tohoto systému je prosadit kontrolu nad obyvatelstvem a působit na něj tlakem a zastrahováním. Kontrolu nad společností vykonávají vůdci, tajná policie a strany. Zbigniew Brzezinski říká, že cílem totalitarismu je „*dosáhnout totální jednoty společnosti a politizace obyvatelstva*“

³ Pro lepší pochopení Natasha M. Ezrow a Erika Frantz (2011) vysvětlují totalitní režim na příkladu Severní Koreje, kde má ideologie významnou roli.

prostřednictvím politických organizací“ (Ezrow & Frantz, 201, s. 3). Příklady tohoto režimu lze zaznamenat v komunistickém SSSR a Číně, nacistickém Německu a fašistické Itálii. Odlišnost mezi totalitními a autoritářskými režimy se jeví v míře společenského pluralismu a politické mobilizaci. Totalitní režimy jsou typické svou ideologií, jak je již zmiňováno, naopak autoritářské režimy se charakterizují mentalitou, jak uvádí J. Linz (Ezrow & Frantz, 2011, s. 4). Diktátorskí vůdci jsou hlavním znakem autoritářského a totalitního režimu. U totalitních vládců, lze zaznamenat snahu transformace nejen společnosti, ale i rozšíření svého vlivu ve světě (Sondrol, 1991, s.602). Autoritářské nebo totalitní režimy jsou spojené s termínem diktatura, který je označován jako nadřazený pojem těmto dvěma termínům.

Hlavní rozdíl mezi diktaturou a demokracií je ten, že diktátoři mají možnost potlačit opozici vůči politice. Použitím represe, mučením, popravami, cenzurou médií, zákazem opozičních stran a nátlakem diktatura směřuje k omezování lidských práv; pomocí těchto metod se diktátoři snaží udržet u moci. Nejčastějšími nástroji na udržení se u moci je loajalita a represe nebo popularita diktátora. Aby daná omezení dosáhla svého účelu, jsou lidé vystaveni vysokým kontrolám a sankcím za porušení. „*Existence politické policie a extrémně přísné sankce za vyjadřování a zejména organizování odporu vůči vládě, jako je věznění, internace v psychiatrických léčebnách, mučení a popravy, jsou charakteristickým znakem diktatur všech druhů*“ (Wintrobe, 2004, s. 77).

Špatná situace eskaluje, když diktátor vládne častěji pomocí represe neboli jinak řečeno strachem. Nicméně ne každý občan žijící v diktátorském režimu je pod tlakem potlačení práv. Daná společnost se rozděluje na dvě skupiny: potlačované a přeplácené. Pojmem potlačení se označuje odebrání občanské svobody, přesto použitím těchto kroků zpravidla vzrůstá obliba diktátorů ze strany obyvatelstva. Například historie ukazuje populární diktátory jako byl Adolf Hitler, Fidel Castro nebo Saddám Husajn (Tamtéž, s. 77). Diktaturu lze rozdělit do čtyř kategorií:

1. *pozlátko (nízká represe i loajalita)*
2. *tyranie (vysoká represe, nízká loajalita)*
3. *totalitáři (vysoká úroveň obou)*
4. *timokrati (nízká represe, vysoká loajalita)*

(Wintrobe, 2004).

Politický sociolog Larry Diamond tvrdí, že označení země jako demokratické režim je pochybné, pakliže jsou volby v ní zmítané korupcí a nejistotou. Kombinace demokratického a autoritářského režimu se označuje jako „*hybridní režim*“. V letech 1960 až 1970 bylo možné zaznamenat tuto smíšenou formu s mnohostrannými, volebními, ale nedemokratickými režimy

např. v Singapuru, Senegal, Mexiku, Malajsii, Tchaj-wanu, Rhodesii a Jihoafrické republice. Podle L. Diamonda formu zmíněného režimu využívá v dnešní době jen Malajsie a Singapur. Terry Karl v době šíření demokracie v Latinské Americe nesouhlasila s označením, že pokud jsou v zemi konkurenční vícestranické volby, jedná se o demokracii. Podle ní „[v]ojenská nadvláda a porušování lidských práv učinily středoamerické režimy 80. a počátku 90. let *hybridními režimy*, nikoli demokraciemi“ (Diamond, 2002, s. 25).

Na Blízkém východě se vyskytují především nedemokratické režimy, které čelí pokusu o liberalizaci. Irák se do 70. let 20. století společně s Iránem a Libyí řadil do kategorie „*revolučních států*“. Postupem času se zmíněné země snažily zapojit populaci do politického systému a zavést tzv. depolitizaci. Lidem bylo umožněno zakládat sousedské výbory, mládežnické skupiny a různé orgány za účelem poskytnout populaci větší politické začlenění. Problém inkluzivního státu nastává během ekonomické krize, kdy se tento systém rozhodne přistoupit k represí než možnosti liberalizace státu. Nutným předpokladem represe je pak rozšíření autoritářských orgánů. Diktátoři vládoucí v revolučních a inkluzivních státech jako byli Rúholláh Chomejní, Muammar Kaddafí anebo Saddám Husajn musí být obdivováni a podporováni a veškerá jejich nařízení musí být splněna. Ti, kteří se staví proti danému režimu a nevykazují dostatečnou podporu svému vůdci, jsou krutě potrestáni. Pro takový systém vládnutí je typické, že vůdce je ztělesněním státu a označován za poloboha nadřazeného nad lidem. Takového vůdce nelze zastoupit formou institucí, je nenahraditelný (Kamrava, 1998, s. 71).

Po událostech z roku 1991, kdy začala válka v Perském zálivu, se v Iráku změnila situace a systém vlády, který prosazoval S. Husajn, se proměnil na ještě represivnější formu. Státy Blízkého východu označované jako inkluzivní si zakládají na třech institucích: byrokracii, masové mobilizační organizaci a ozbrojené síle. V Iráku největší roli zastupovala vojenská armáda, tedy ozbrojené síly. Tyto nedemokratické typy států se účastní i rozvoje a ovlivňování kulturních hodnot, které zamezí vstupu liberalizace do jejich struktur (Kamrava, 1998, s. 72). V Iráku v roce 1979 s nástupem S. Husajna nastal velký zlom, během něhož nastala diktatura jednoho muže. S. Husajn postupně posouval své vládnutí od autoritativního k totalitnímu režimu. Taková změna zasáhla všechny složky v irácké společnosti. Nastala totalitní diktatura, s níž se pojily i čistky ve vládoucí straně Baas. Ti, kteří nevyjadřovali dostatečnou loajalitu, byli odstraňováni (Karsh & Rautsi, 1996, s. 124).

1.4 Role demokracie po pádu diktatury

Diktatura v dané zemi je častým cílem vůdce, aby se udržel u moci i za cenu potlačení politického rozvoje (Ellis & Fender, 2007, s. 2). Přesun od diktatury k demokratickému režimu má mnoho indikátorů. Častým důvodem změny je domácí nespokojnost obyvatel eskalující v lidovou revoluci, během níž dochází ke snaze svrhnou současnou vládu. Faktory zapříčiňující takovou situaci mohou být např.: hladomor, špatné zacházení s lidmi, hospodářské potíže a další.

Mezi příčiny přechodu k demokraciím vědci obecně řadí:

1. rostoucí tlak veřejnosti (protesty, vyjádřená nespokojenost s politickým režimem),
2. pobídky (tlak) k demokratizaci za účelem zlepšení vztahů s hegemonickými mocnostmi světa (např. Spojenými státy),
3. vojenské intervence pod záminkou budování demokracie v zahraničí – buď nepřímou (nátlak) nebo přímou (invaze)⁴ cestou,
4. sebedemokratizace,
5. přijetí nabídky veřejné diplomacie podporující demokracii ve světě (Medine, 2022).

1.4.1 Demokratizace skrze zahraniční intervenci

Dalším důležitým pojmem, který by měl být v teoretické části vymezen, je intervence. Od 90. let 20. století bylo prosazování demokracie, lidských práv a řízení věcí veřejných mezi západními liberálními demokraciemi a mezinárodními organizacemi důležité téma (Burnell, 2000, s. 3). Termín zahraniční státní intervence se z hlediska mezinárodní politiky stal jedním z hlavních záměrů výzkumu.

Zda přímé zapojení ozbrojených složek je považováno za úspěch nebo selhání v procesu demokratizace není zcela jasné, jelikož neexistuje na toto téma mnoho dostatečných podkladů k posudku. Vědci v rámci projektu *Evidence for Peace* zjistil, že „...hodnocení často měří individuální výsledky nebo společenské a institucionální výsledky, ale chybí studie, které by se pokoušely měřit výsledky dále v kauzálním řetězci budování míru“ (Autesserre, 2017, s. 120).

Níže autorka uvádí tři důvody k intervenci, jak je stanovuje Frederic S. Pearson (1974):

1. afekt – nepřátelský, zahrnující opozici vůči cílové vládě nebo podporu opozičních skupin;

⁴ Zahraniční vojenskou intervenci pod záminkou demokratizace země si Spojené státy ospravedlňují jako možnost legálního zásahu v cizí zemi (Medine, 2022).

2. politické okolnosti – intervence do domácích sporů v cílovém státě nebo intervence, ve kterých intervenující strana jasně nepodporuje ani jednu stranu ve vnitrostátním sporu nebo ve kterých má pohyb vojsk důsledky pro zahraniční nebo domácí politiku;

3. problémy, které znepokojují intervenující vlády – chování ozbrojených jednotek, ochrana ekonomických cílů a sociálních skupin.

Strategie budování státu je zaměřena na vytvoření liberálního státu, který vykazuje znaky demokracie, pokles násilí, právní stát a vyspělou tržní ekonomiku. Pro budování státu je nutné použít určitou formu donucovacích prostředků. O budování míru v nedemokratických zemích se snaží nadnárodní organizace jako jsou například Organizace spojených národů (OSN), Africká unie a Světová banka. Pokus o liberalizaci země se neoznačuje vždy jako „síla dobra“, jelikož přiměje odpůrce k násilí (Autesserre, 2017, s. 122–123).

Definice státu podle Maxe Webera zní „*organizace, která si úspěšně nárokuje monopol na legitimní fyzické násilí jako prostředek politického vládnutí na území*“ (Weber citován in Brast, 2015, s. 2). Nicméně Weberovo pojetí je náročné na reálné dosažení a autor Benjamin Brast se více přiklání k teorii Charlese Tillyho. Ten vytvořil dvě kategorie monopolizace násilí: *war-making* a *state-making* (v českém překladu státotvorné a válečnotvorné). War-making se zaměřuje na kontrolu nad prostředky kolektivního násilí. Stát, v jehož kompetenci je monopol ve vysoké míře, může omezit a zabránit nestátním aktérům v násilné participaci. Antonio Giustozzi říká, že „*vojenské intervence často podkopávají snahy vlády o monopolizaci donucovacích prostředků*“ (Giustozzi citován in Brast, 2015, s. 2). Abychom pochopili, proč je zrod monopolu na násilí důležitý, B. Brast uvádí, že základem pochopení jsou systémové a kooperativní teorie vzniku státu. Důsledkem monopolu lze uplatnit kolektivně závazná pravidla.

Státotvorná intervence se zaměřuje především na tzv. „*zhroucené státy*“⁵, kde lze zaznamenat náznaky teroristických činů a porušování lidských práv, za účelem rozvíjet v takové zemi demokratické hodnoty (Choi & James, 2016, s. 901). B. Brast ve svém článku uvádí, že pokusy o demokratizaci v Afghánistánu, Demokratické republice Kongo, Iráku a

⁵ Anglické spojení slov „*failed states*“ je obecně uznávaný pojem, který má mnoho překladů, např. „*slabé státy*“, „*zhroucené státy*“ a další. Definice „*failed states*“ zní: „[n]eúspěšné státy ‚selhávající‘ v tom, že přestávají plnit požadavky státosti, ať už definujeme požadavky státu jakýmkoli způsobem“ (Vinci, 2008, s. 298). Vyskytuje se mnoho faktorů, které zapříčiňují selhání státu, včetně neschopnosti poskytovat blahobyt, bránit své hranice nebo zastupovat lid.

Jižním Súdánu neuspěly (Brast, 2015, s. 1). Jediný úspěch lze podle autora zaznamenat v Sierra Leone. Níže autorka na závěrech Evy Bellin a Fatimy Z. Rahman vysvětluje vybrané důvody, proč v Iráku selhal pokus o demokratizaci.

Spojené státy americké se zaměřují na vojenskou intervenci především kvůli zahraniční politice. Zájem intervenujícího demokratického státu se odráží v přeměně politiky. Na základě ní akce proběhne rychleji a jednodušeji. Změna v politice v cílovém státě je důležitý krok pro demokratické interventy. Pomocí ní přimějí napadený stát přeorientovat zahraniční politiku a nastolit ji tak, aby sladila své zájmy s intervenujícím státem (De Mesquita & Downs, 2006, s. 630-631). Nadále s tímto procesem souvisí pomoc s demokratizací při přeměně režimu v zemi, do níž se řadí prvky podpory, odměny a pobídky. Jako příklady se uvádí – poradenství, školící programy, materiální podpora či, dotace. Demokratická podpora může přispět ke zlepšení v rámci demokratických přechodů (Burnell, 2000, s. 14–15). Podle všeho by demokratizace měla být primárním cílem intervenujících států (De Mesquita & Downs, 2006, s. 647). Ale jak je již výše zmíněno, o tom, zda bylo cíle dosaženo, neexistuje mnoho podkladů k posudku.

1.4.2 Demokratizace v muslimském světě podle Fatimy Z. Rahman

Fatima Z. Rahman se ve svém článku *Determinants of Democracy in the Muslim World* zabývá faktory muslimského světa, které zabraňují procesu demokratizace. Muslimské státy jsou autokratičtější, tím pádem více vzdorují přechodu k demokracii než nemuslimské státy. F. Rahman uvádí faktory, které charakterizují muslimské státy a jež výrazně zabraňují snadnějšímu přechodu k demokracii: jsou jimi (1) přijetí islámu jako státního náboženství, (2) začlenění islámských zákonů a politik a (3) přítomnost náboženských soudů. Tyto charakteristické rysy muslimských států ovlivňují přeměnu dané formy vlády na demokratickou (Rahman, 2013).

S obtížným přechodem blízkovýchodních států k demokratickým režimům souvisí i historie regionu. Komunismus převládající dříve na tomto území zpomaluje demokratické změny a státy s tímto dědictvím podléhají více autokratickým režimům. V těchto státech jsou přehlíženy demokratické instituce jako např. výkonná moc, ústavní kontrola a politická participace. Příkladem je situace v Afghánistánu, který byl ovlivněn komunismem v 80. letech 20. století, a proto se zde vyskytuje nedůvěra vůči politickým stranám. „*Odmítavý postoj komunistických režimů k právnímu státu má tendenci přetrvávat*“ (Rahman, 2013, s. 561). Dědictví tohoto režimu naznačuje, že systémy u moci zpravidla nebudou tolerovat suverenitu a právo lidu. Pouhá zástěrka demokratizace se jeví ve zmanipulovaných volbách, aby se daný

vůdce udržel co nejdéle u moci. Původně komunistické státy jako Česká republika, Slovensko, Estonsko, Lotyšsko, Maďarsko a další se demokratizovaly, příčina této změny ale v podstatné míře závisela na blízkosti států ke globálnímu Západu (Rahman, 2013).

Západní badatelé uvádí, že islám představuje hlavní problém v demokratizaci v muslimském světě. „*Islám poskytuje pokyny a zákony, které upravují nejen osobní, duchovní aspekty života, ale také fungování společnosti jako celku*“ (Rahman, 2013, s. 556). Podle F. Rahman existují tři příčiny, podle kterých jsou pravidla šaría kontraproduktivní pro demokracii:

1. pravidla a předpisy inspirované Bohem jsou považovány za nedotknutelné, nemůže je volený zákonodárný sbor měnit;
2. právo šaría odráží filozofickou tradici islámu, která pravděpodobně upřednostňuje společné dobro a komunitu před jednotlivcem;
3. začlenění práva šaría do právního řádu, protože vyžaduje přijetí náboženských mandátů, může podpořit politickou kulturu, která spíše akceptuje autokratickou vládu (Tamtéž, s. 556–557).

Jako další důvod nedosažení demokracie v muslimských zemích uvádí autorka hospodářský rozvoj. F. Rahman říká, že „[h]ospodářský rozvoj patří mezi nejsilnější institucionální prediktory demokracie“ (Rahman, 2013, s. 559). Důsledkem hospodářského rozvoje nastanou změny, díky nimž je možná demokratizace. Zásadním předpokladem je zřízení finanční a politicky nezávislé střední třídy, která postupně působí nápor na autokratické režimy. Takový rozvoj umožní v dané zemi dosáhnout lepší gramotnosti a postavení lidí ve společnosti. Lidé mohou svobodně prosazovat politické myšlení namísto přijímání názorů shora. Dalším důležitým aspektem států na Blízkém východě je těžba ropy. Je to hlavní zdroj peněz v těchto zemích, jak uvádí i níže zmíněná Eva Bellin (2004). Ale podle F. Rahman státy, které mají příjmy z ropy, jsou častěji autokratické než jiné. Ukazateli tohoto tvrzení jsou nižší daně ve státě, potlačení požadavků na demokracii pomocí vojenské síly a fakt, že vlastnictví ropy významně brání industrializaci a sociálním změnám.

Státy regionu MENA (Blízký východ a severní Afrika) vykazují společné prvky, které znemožňují dosažení demokratického režimu, jak uvádí mnoho badatelů (viz např. Villalón, 2010; Sika, 2020; Hoffman, 2010 a další). Z toho vyplývá, že „[a]rabské státy s muslimskou většinou jsou na rozdíl od států s nearabskou muslimskou většinou, ‚volebně zaostalé‘ vzhledem ke své úrovni ekonomického rozvoje“ (Rahman, 2013, s. 563). Dominující složka v tomto regionu je především armáda. Musí vykazovat znaky loajality a ze strany státu je vysoce finančně odměněna, spadá tedy mezi přeplácené složky společnosti; proto vojáci akceptují daný režim v zemi. Podle F. Rahman se autokratický režim v regionu MENA udržuje kvůli nevyspělé

občanské společnosti. Aby na Blízkém východě vznikla demokracie, je třeba zavést vitální občanskou společnost. Tato změna by napomohla k lepšímu postavení běžných lidí i demokratickým normám (Tamtéž).

Nicméně Blízký východ nespĺňuje zmíněné podmínky, aby nastala politická změna. Veškeré organizace jsou podřízeny státu a vše je pod neustálou kontrolou. Další důvod nemožné změny autokratického režimu jsou patriarchální příbuzenské vztahy, pomocí nichž se drží u moci. Příbuzní vládce jsou dosazováni do hlavních veřejných funkcí a finance jsou rozdělovány taky na základě vzájemných vztahů. Na takové způsoby navazují i starověké tradice, které utlačují postavení žen ve společnosti a jejich práva. Z textu autorky F. Rahman vyplývá, že muslimské státy zůstávají značně pozadu v nastolení demokracie v celém světě, avšak příčinou nejsou jen náboženské faktory, ale již zmiňované dříve převládající komunistické režimy, závislost na ropě a nepřítomnost „koordinačních statků“⁶ (Rahman, 2013).

1.4.3 Americká intervence v Iráku podle Evy Bellin

Autorka Eva Bellin pokládá ve svém článku *The Iraqi Intervention and Democracy in Comparative Historical Perspective* otázku, zda demokracie může být nastolena vojenskou silou pomocí intervence druhých zemí. Pokud by tomu tak bylo, znamenalo by to, že zahraniční vojenská intervence je základem americké zahraniční politiky v cizích zemích, protože prosazování demokracie je jedním z cílů zahraniční politiky USA. Na to, zda je dané tvrzení pravdivé, je třeba se podívat do minulosti např. do okupace poválečného Německa a Japonska Spojenými státy, které mají podobné rysy jako okupace v Iráku. Přesně tyto dvě okupace znázorňují možnost úspěchu dosáhnout demokratických cílů. Autorka E. Bellin je však opatrnější, co se týče úsudku ohledně dřívějších pokusů o demokratizaci, zda demokratické akce z minulosti mají stejné rysy jako ty nynější, aby bylo nadále možné schválit vojenskou intervenci. Nastolení demokracie v dané zemi ovlivňují faktory jako jsou např. domácí a mezinárodní, které nejsou vždy snadno kontrolovatelné.

E. Bellin uvádí pět dominujících rozdílů během okupací v Německu, Japonsku a Iráku: hospodářský rozvoj, etnickou homogenitu, státní instituce, historickou zkušenost a vůdcovství elit. Japonsko a Německo před druhou světovou válkou zaujímaly díky své vyspělosti a

⁶ Potlačení „koordinačních statků“ slouží především diktaturám a zvyšuje šanci přežití tohoto režimu. Mezi omezení „koordinačních statků“ se řadí omezování svobody tisku, dosažení vyššího vzdělání, možnosti protestovat a celkového zajištění občanských svobod (De Mesquita, 2005).

rozvinuté ekonomice pozici velmocí. Po skončení války byly sice obě země velmi poškozené, ale nadále zde žili lidé s dobrým a kvalifikovaným vzděláním, a proto mohl znovu nastat hospodářský růst. Na rozdíl od těchto dvou velmocí hospodářský rozvoj v Iráku nikdy nedocílil, byť jen pokročilé úrovně. I když je Irák známý svou těžbou ropy, postrádá sociální a lidský kapitál. „*Demokratická teorie naznačuje, že tato rozdílná úroveň ekonomického rozvoje má obrovský dopad na výsledky demokracie*“ (Bellin, 2004, s. 597).

Druhý zásadní rozdíl je v etnické heterogenitě. V zemích jako je Německo a Japonsko dominoval silný nacionalismus, který zapříčinil i vstup do druhé světové války. Naopak Irák oproti zmíněným dvěma zemím není vůbec homogenní. Žijí zde tři etnika – sunnitě, šíité a Kurdové. Propast mezi těmito komunitami se zvětšila po uchopení moci Saddámem Husajnem v 70. letech 20. století. Nástupem daného vůdce byly zvýhodněni více sunnitě a nastala skepse a podezíravost mezi iráckými obyvateli. Lze zaznamenat že státy, ve kterých převládá homogenita, mají vyšší pravděpodobnost dosažení demokratických výsledků, než u států jako je Irák.

Obě země, jak Německo, tak Japonsko oplývaly vyspělou policií, soudnictvím a státní správou, čehož využily americké okupační síly. Japonští a němečtí odborníci napomohli okupačním silám k řízení své země. V Iráku takřka nelze nalézt funkční organizované státní instituce, které dodržují pravidla. Irák během vlády Saddáma Husajna byl zmítán korupcí a občané museli svému vůdci dokazovat loajalitu a oddanost. Aby demokratizace v Iráku byla úspěšná, bylo by nutné zřídit organizace jako jsou např. policie a soudní systém. „*Před demokracií musíte mít právní stát s účinnými státními institucemi, které mohou občanům zajistit spravedlivý a předvídatelný pořádek*“ (Bellin, 2004, s. 599). Státy, ve kterých dominuje chaos, mají horší podmínky k dosažení demokracie. Čtvrtý bod rozdílností mezi státy Japonska a Německa s Irákem je míra zkušenosti s demokracií. Podle teoretiků státy, které mají zkušenost s demokracií již z historie, mají větší šanci k dosažení demokracie. Důsledkem zkušeností z minulosti získali přehled, jak budovat nový režim ve své zemi. Tento bod nadále ukazuje na nevýhodné postavení Iráku oproti Japonsku a Německu (Tamtéž).

Poslední faktor zapříčiňující rozdílnost ve snaze o demokracii je vůdcovství elit. Obrat režimu své země k demokracii podpořili lidé, kteří podporovali svého vůdce a on sám jim ukázal víru v tento systém. V Japonsku sehrál zásadní roli císař Hirohito a další významní vůdci, kteří se podíleli na demokratickém procesu (Išibaši Tanzan nebo Jošida Šigeru). Nejen v Japonsku, ale i v Německu získali vůdci s národním postavením zásluhu na demokratizaci své země, např. Konrad Adenauer nebo Kurt Schumacher. Nepřítomnost vůdců národního formátů opět znevýhodňuje Irák v prosazení demokratického režimu. Z toho vyplývá, že zájem

privilegované vrstvy je klíčovou podmínkou pro demokracii. Všechny již zmíněné body sehrávají významnou a klíčovou roli pro utváření úspěchu či neúspěchu demokracie. E. Bellin tvrdí, že více srovnatelná situace s Irákem je případ Haiti. Oba státy měly velké nedostatky v pěti zmíněných bodech, které autorka definovala (Bellin, 2004).

1.5 Lidská práva

Dodržování demokracie si nevyžaduje právní povinnost jako dodržování lidských práv. Nicméně demokracie je forma vlády, která má za úkol naplňovat, respektovat a ochraňovat lidská práva. „*Ochrana lidských práv vyžaduje, aby stát zabránil porušování lidských práv třetími stranami, jako jsou soukromé společnosti, nevládní organizace, polovojenské a povstalecké skupiny a ‚necivilní‘ nebo nedemokratická hnutí*“ (Landman, 2018, s. 50). Poprvé lidská práva zevrubně formulovala Všeobecná deklarace lidských práv, který byla 10. prosince 1948 přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů (Hannan, 2008, s. 115).

Pojem lidská práva je spjat s normami, které se zabývají ochranou podstaty člověka. Hlavním úkolem těchto práv je regulace a úprava, jak spolu lidé žijí ve společnosti a vzájemně mezi sebou. Dále se také zabývá vztahem ke státu a závazky, které vůči nim stát má. Zákon o lidských právech zaručuje státu i jednotlivcům v určitých oblastech ochranu, ale také omezení. Užití lidských práv je umožněno do takové míry, pokud nejsou omezena práva někoho dalšího. Každý jednotlivec musí uznávat práva ostatních. To, co porušuje práva jiných nesmí činit žádný jednotlivec, skupina nebo vláda. Lidská práva jsou nedotknutelná, každá lidská bytost má nárok na svá práva a nemohou jí být odebrána. Každý má zcela stejná lidská práva a neexistuje možnost něčeho jako „vyšší“ právo. Nelze lidi diskriminovat kvůli rozdílnostem jako je rasa, etnická příslušnost, náboženství, pohlaví, věk, majetek, zdravotní stav a politické smýšlení. Možnost podílu na občanském, hospodářském, sociálním, politickém a kulturním rozvoji mají všechny národy a všichni lidé bez rozdílu (UNICEF, 2015).

Stát, vláda i vůdci musí respektovat lidská práva a základy svobody; pokud dojde k jejich porušení, lze započít řízení u soudu (UNICEF, 2015). Pod záminkou porušování lidských práv občanů ze strany jejich vlád si tak některé státy ospravedlnily důvod ke vměšování a zasahování do jiného státu. Toto je typické pro státy, které se pokouší zajistit demokracii v jiných zemích, například Spojené státy v Iráku pomocí vojenské intervence (Hannan, 2008, s. 115–116). Jak je již výše zmíněno, důvodem těchto intervencí jsou politické záměry, ale ne vždy prosazování demokracie zahraničními interventy na Blízkém východě dopadne úspěšně (Choi & James, 2016; Brast, 2015).

1.5.1 Porušování lidských práv

K porušování lidských práv dochází na celém světě, a proto je důležité tento bod zmínit v práci autorky. S porušováním lidských práv souvisí pojem násilí. Strukturální násilí je zakořeněno v nerovnoměrném rozdělení moci mezi aktéry – ti zdatnější dostanou více než druzí. Znevýhodnění ve společnosti se přesune k násilí. Stěžejním autorem a výzkumníkem, který se zabýval strukturálním násilím, byl Johan Galtung. Podle něj existují tři typy násilí: osobní, strukturální a kulturní (Ho, 2007, s. 3). Do kategorií porušování lidských práv se řadí svévolné zabíjení, znásilnění, domácí násilí, zadržení, nucené vystěhování, diskriminace a nedostatek lékařských služeb (UNODA, 2023). Autorka pro kontext vysvětlí pět nejzávažnějších porušení lidských práv a zvlášť přihlédne k pojmu diskriminace.

Pojmem diskriminace se označuje tzv. „znevýhodněné zacházení“. To je pouze obecný popis. Diskriminace se rozděluje do dvou kategorií, a to na diskriminaci přímou a nepřímou. Přímá diskriminace „[p]ředstavuje méně výhodné zacházení s jednou nebo více osobami ve srovnání s jinou osobou nebo jinými osobami“ (Štěpánková, Pechová, Janků, Grygar, Čižinský, Kozák & Víšková, 2007, s. 5). Osoby spadají pod tuto formu diskriminace z hlediska pohlaví, rasy, věku, náboženství, sexuální orientace a jazyka. Naopak znaky nepřímé diskriminace jsou ovlivněny působením nějakého navenek neutrálního předpisu. Zde dochází ke znevýhodnění určité skupiny definované některými z diskriminačních příčin. Jednodušeji řečeno: „[n]epřímá diskriminace znamená opatření, které na první pohled nerozlišuje mezi třídou A a třídou B, ale které je z nějakého souvisejícího důvodu přesto považováno za znepokojivé“ (Doyle, 2007, s. 27)⁷. Mezi takové se řadí především ženy, věřící, příslušníci jiných národů a národnostních menšin a zástupci sexuálních menšin. Rozdíl mezi již zmíněnými dvěma formami diskriminace je jejich prokazatelnost. Nepřímá diskriminace se hůře dokazuje, protože oběti si ji ani sami neuvědomují, oproti diskriminaci přímé, která je zjevná (Štěpánková, Pechová, Janků, Grygar, Čižinský, Kozák & Víšková, 2007). Pro tuto práci je stěžejní genderová diskriminace. Zkoumá postavení žen v různých složkách společnosti a zacházení s nimi na pracovišti. „V mnoha zemích omezují diskriminační zákony právo ženy na rozvod, vlastnictví majetku, kontrolu nad svým tělem a ochranu před obtěžováním“ (Diskriminace, 2019). Postavení žen je velmi nízké

⁷ Teorii nepřímé diskriminace vysvětluje Oran Doyle na dvou příkladech: (1) výhody všech B znevýhodňují všechny A, např. „tuto pláž nesmí navštěvovat žádní černoši“, kde A je černá a B bílá; (2) výhody všech B a mnoha A, nevýhody žádné B a mnoha A, např. „žádné těhotné se nemohou ucházet o tuto práci“, kde A je žena a B je muž (Doyle, 2007, s. 27).

a diskriminaci lze zaznamenat oproti mužům ve výši platu a hierarchii pozic v zaměstnání (Tamtéž).

Další body spadající do porušování lidských práv je také důležité zmínit pro pochopení kontextu. Použití síly a omezení lidských práv ze strany donucovacích orgánů je možné pouze za mimořádných okolností, a to při naléhavosti k ochraně života v rámci stanovených práv a podmínek. Svévolné zabíjení je porušení veškerých zákonů, a především lidského práva na život. Stát musí zajistit ochranu člověka a předcházet zabíjení, dopadnout a potrestat pachatele a odškodnit příbuzné. Takové činnosti musí být zabráněno a je rovněž povinností ze strany státu poskytnout péči k ochraně osob před ohrožením jejich životů. K zabíjení dochází nejčastěji od nestátních aktérů. Do kategorie porušení lidských práv se dále řadí znásilnění. Tento čin je páchaný formou sexuálního násilí nebo napadení bez souhlasu dotyčné osoby. Během sexuálního napadení dochází i k porušení osobní bezpečnosti a práva na ochranu před mučením. Nejčastěji je tento čin páchan na ženách. Domácí násilí je dalším porušováním lidských práv. Nejčastěji se koná v domácí nebo soukromé sféře mezi příslušníky rodiny a partnery. Příčiny domácího násilí souvisí s hierarchickým postavením v domácnosti, jako je mezi rodiči a dětmi, muži a ženami, zaměstnavateli a podřízenými. Za domácí násilí se označuje obtěžování, vyhrožování, zastrašování a násilí. Porušení lidského práva dochází i v tu chvíli, kdy je osoba držena proti své vůli. Zadržení je označení pro nedobrovolné uvěznění osoby v ohraničeném prostoru. Nelze zadržet osoby z jiných důvodů než jen z těch, které uvádí zákon. Zadržování lidí se zdravotním postižením nebo kvůli etnické skupině je nelegální (UNODA, 2023).

1.5.2 Porušování lidských práv během americké okupace v Iráku

Lidská práva a zrod civilizace jsou chápány jako pojmy, které vnikly současně. V průběhu let bylo zavedeno mnoho norem týkajících se ochrany lidských práv během konfliktů, ale ne vždy byly dodržovány. Ve 21. století vzrostl zájem řešit a vylepšit opatření v rámci lidské bezpečnosti, třebaže první Ženevské úmluvy odpovídající na ochranu lidských práv během ozbrojených konfliktů byly přijaty už v průběhu 19. století. Nicméně během konfliktů bylo odhaleno poškození společnosti právě ze stran vyspělých a civilizovaných zemí, které by měly být v mezinárodním společenství příkladem. Tímto úsudkem se poukazuje na nelidské zacházení s civilisty, zadrženými a převážně se ženami v Iráku během americké okupace v letech 2003–2011 (Khawaja, 2012, s. 59).

Ve válce v Iráku byly vysoké počty mrtvých především mezi civilisty, kteří byli zabíjeni pomocí zápalných zbraní nebo americkými jednotkami. Hromadné zabíjení pomocí zápalných

zbraní ze strany Spojených států bylo označeno jako porušení práv civilistů, např. ve městech Fallúdža a Hadít. Zde byly zaznamenány největší masakry na životech lidí a zničení infrastruktury. Američtí vojáci postupem času přiznali použití těchto zakázaných zbraní během intervence. Vojáci nejvíce využívali bomby s bílým fosforem (WP) a napalmem, které způsobují spálení kůže. Podle americké Národní bezpečnostní rady je WP označován jako jed (Human Rights Watch, 2017). Použití chemických zbraní je v rozporu s článkem 1 Protokolu III Úmluvy o konvenčních zbraních (CCW); pokud jsou takové zbraně použity, jedná se o nezákonné užití kvůli jejich schopnosti rychle se šířit z vojenských do civilních oblastí (UNODA, 2006). Kazetové bomby byly využity ve Falludži, Hille, Basře či Karbale a zanechaly za sebou vysoké ztráty na životech (Malkasian, 2006, s. 431).

Na počátku války použily americké jednotky i ochuzený uran (DU). Tento čin byl odsouzen ze strany OSN (UNODA, 2022). DU je kvůli jeho špatnému dopadu na lidský život (zapříčiňuje rakovinu, leukémii, vrozené vady) a znečištění prostředí označen jako „nelidský“.

Během let 2003 až 2004 zemřelo cca 100 000 iráckých občanů. Mezi zabitými civilisty byly nejvíce ženy a děti. Masové zabíjení, použití chemických zbraní a zákaz pomoci raněným ze strany USA bylo porušením Ženevských úmluv. Tyto činy lze podle četných zdrojů označit jako válečné zločiny. Podle doložených skutečností nelze vyvrátit, že američtí vojáci v průběhu invaze zabíjeli civilisty, především ženy a děti. V roce 2011 vyčíslilo Amnesty International ve své zprávě počet mrtvých za období 2003–2009 na 66 081 osob (Khawaja, 2012, s. 61–66). Pozdější statistiky ukázaly, že počty civilních obětí byly daleko vyšší, odhaduje se kolem 120 000 mrtvých (Statista, 2023).

Mezi další zločiny během války se řadí zadržování osob a porušování práv vězňů. Američtí vojáci nezákonně zatýkali mnoho lidí, kteří byli mučeni, někteří i zabiti. Většina z vězňů byly právě ženy, které sloužily k donucování, aby se muži vzdali. Mnoho zajatců bylo drženo za účelem získat co nejvíce informací. Američtí vojáci poměrně běžně zajatcům nasazovali po dobu několika hodin kapuce, vtláčovali obličej botami do země, poutali těsnými pouty a pálili kůži cigaretami. Nehumánní akce, které byly provedeny na iráckých věznicích byly v rozporu s lidskými právy (Zimbardo, 2021). Mark Kimmitt, americký zástupce operací v Iráku řekl: *„Pokud nemůžeme sami sebe dávat za příklad, jak zacházet s lidmi důstojně a s úctou, nemůžeme chtít, aby tak činily i ostatní národy vůči našim vojákům“* (Kimmitt citován in Khawaja, 2012, s. 71). Za účelem zamaskování protiprávních kroků označili někteří američtí vládní představitelé nelegální činy jako ojedinělé případy. Podle tč. amerického ministra obrany Donalda Rumsfelda bylo zneužití *„výjimečný a ojedinělý případ“* (Rumsfeld citován in Khawaja, 2012, s. 71).

Během války byla nejvíce porušována práva žen. Dříve měly ženy v Iráku silné postavení a byly příkladem zbytku regionu. Před rokem 1991 mohly získat vysoká postavení ve státní sféře, zdravotnictví a ve vzdělání. Americká invaze ukončila rozvoj ženských práv a v Iráku měly ženy postupem času nejslabší práva ze všech sousedních států (Khawaja, 2012, s. 75). Ženevské úmluvy postulují, že „...ženy musí být chráněny před útoky na jejich čest, zejména před znásilněním, nucenou prostitucí nebo jinou formou útoku“ (ICRC, 1949). Nejčastěji byly zadržovány ve věznicích, kde byly bity, mučeny, znásilňovány a zabíjeny. Vojáci nutili ženy svlékat se do naha a ponižovali je. Tyto činy se neděly jen ve věznicích, ale v celé zemi, a proto irácké ženy nebyly v bezpečí ani ve svých domovech. Od roku 2003 byly zveřejněny spisy, podle kterých došlo ke znásilnění a mučení žen ze strany amerických vojáků. Z dokumentů nadále vyplynulo, že pouze nízký počet pachatelů byl obviněn z trestných činů (ACLU, 2010). Důvodem zastrašování a znásilňování žen bylo donutit mužské rodinné příslušníky k ústupu. Zneužívání rukojmích za čin, který nespáchali, je proti konvencím Ženevských úmluv (ICRC, 1949). Trestné činy páchané na ženách se neuskutečnily jen ve věznicích, ale i v domovech, jak již bylo zmíněno. Vstup amerických jednotek do domů Iráčanů pobuřoval většinu národa. Je zdokumentováno, že po vstupu bez povolení se vojáci dopouštěli i znásilňování a zabíjení před celou rodinou⁸ (Khawaja, 2012, s. 77).

V dalších částech práce se autorka bude nadále analyticky věnovat potlačování lidských práv konkrétně sunnitských žen, a to zejména v oblasti socioekonomické diskriminace během americké invaze do Iráku v letech 2003–2011. Ještě předtím je ale třeba přiblížit pozorované období a dílčí geo – i demografická fakta o Iráku. Autorka se rovněž pokusí vysvětlit tzv. metodu *process tracingu*, který ji umožní identifikovat relevantní data a složit je do přehledné analýzy příčin, které v konečném důsledku vedly k potlačení práv sunnitských žen.

⁸ Konkrétní případ se stal v roce 2006, kdy vojáci znásilnili mladou čtrnáctiletou dívku. Následně zabili její rodiče, šestiletou sestru, a nakonec i ji samotnou. Tento čin byl potrestán vojenskými soudy (Khawaja, 2012, s. 77).

2 Process tracing: identifikace příčin snížení práv iráckých žen

Tato část práce se zaměřuje na geografické a časové vymezení situace v Iráku po americké invazi a přiblížení použité metodiky. Studie cílí na stanovení příčin vedoucích ke snížení práv sunnitských žen ve státu Irák, a to v časovém vymezení od počátku americké intervence v roce 2003 až do stažení amerických jednotek roku 2011. Avšak k úplnému pochopení tématu autorka v následující deskriptivně-analytické části shrne i zásadní události období za vlády Saddáma Husajna a po jeho sesazení.

Za účelem efektivní identifikace příčin ústících ve snížení práv sunnitských žen autorka volí použití metody *process tracing*, pomocí níž se snaží vysvětlit, jak určitá příčina vede k určitému následku. Výzkum je sestaven na základě dat a faktů, ze kterých se vyvozují příčiny porušování lidských práv sunnitských žen v Iráku. Tedy proces práce představí určité situace související s daným problémem, které vytvářejí mezikroky, jež nás dovedou od příčiny k následku. Jednodušeji řečeno je potřeba nacházet určité „stopy“ (anglicky *traces*), které nás dovedou k pravdivému tvrzení. Metoda *process tracingu* takto stanovuje a vytváří tzv. kauzální mechanismus, tedy jakýsi řetěz příčin a událostí, které vedou ke konečnému důsledku (Mazák, 2017). To umožňuje identifikovat skutečné příčiny, a přitom eliminovat empirické důkazy, které nevedou k danému výsledku.

Autorka v práci aplikuje teoretický rámec, který byl detailněji analyzován v předchozích podkapitolách týkající se procesu demokratizace zahraniční intervencí a porušování lidských práv. V práci budou např. sledované jednotlivé kroky a příčiny jednání amerických vojsk, civilních složek či zástupců policie, kteří na místě působili, tamní administrativy apod. vůči iráckému obyvatelstvu. Především budou zkoumány a identifikovány faktory, jež vedly ke snížení práv sunnitských žen v oblasti politiky, školství a ekonomiky obecně. Autorka bude analyzovat, zda hlavní příčinou snížení práv sunnitských žen je demokratizující intervence USA a jednání jejích složek, anebo jednání iráckých činitelů na různých úrovních či v určitém mixu oba faktory vzájemně. Daná fakta poskytnou přehled pro analytické zhodnocení příčin jednání amerických jednotek v Iráku a chování iráckých seskupení vůči ženám během procesu demokratizace země, díky čemuž bude možné zhodnotit hlavní příčiny snížení práv sunnitských žen, stanovit řetězce událostí a zdůvodnit, proč k tomu došlo.

Metoda *process tracingu* je v této práci aplikována především kvůli tomu, že umožňuje detailní a přehlednou analýzu konkrétního případu. Pro snadnější pochopení proměny práv žen v irácké společnosti autorka rozdělí časové období podle dominující vládnoucí moci. První se bude zabývat situací za vlády S. Husajna a druhá část se zaměří na období po jeho sesazení

vymezené lety 2003 a 2011. V práci bude nadále vysvětleno náboženské rozdělení v zemi s hlavním zaměřením na sunnitské seskupení.

2.1 Irák a náboženská stratifikace země

Irák je stát na Blízkém východě ležící v západní Asii s hlavním městem Bagdád. Hraničí se šesti muslimskými státy Iránem, Tureckem, Saudskou Arábií, Jordánskem, Kuvajtem a Sýrií. Okolo iráckého pobřeží se rozprostírá Perský záliv. Irák se skládá z 18 provincií, ta s nejvyšším počtem obyvatelstva je již zmíněný Bagdád. Významnou roli hraje v zemi – stejně jako v ostatních státech Blízkého východu – náboženství. V západní části Iráku dominují arabští sunnitě, v jižním Iráku převládají šiité a na severu Kurdové. Větší část Iráku tvoří neúrodná půda, kde se vyskytují především pouště; jen malé procento úrodných ploch je využitelné, a to jsou zejména roviny (Raděj, 2010, s. 20).

Pokusy o nastolení demokracie na Blízkém východě jsou velmi obtížné a málo kdy úspěšné. V těchto zemích po léta převládají nedemokratické režimy a snaha o jejich demokratizaci se přesouvá k etnicko-náboženským konfliktům. Autorka se věnovala obtížným přechodům blízkovýchodních zemí k demokraciím v předešlých podkapitolách, které sumarizovaly závěry výzkumů E. Bellina a F. Rahmana. Ty poukazují na určité faktory, které znemožňují snadný přechod muslimských zemí k demokracii. V rámci těchto konfliktů vzrůstá násilí a demokratický proces bývá často narušen a pozastaven. Etnické problémy hrají zásadní roli i v Iráku. Zde spolu žijí tři etnika: sunnitě, šiité a Kurdové, proto je Irák často ohniskem etnických konfliktů.

Arabské skupiny sunnitů šířící na přelomu 50. a 60. let 20. století v Iráku myšlenku panarabismu⁹, na kterou se odkazovala i dominující politická strana Baas¹⁰, postupem času vytlačily ostatní etnické skupiny. Pozdější selhání této vize bylo zapříčiněno protesty a

⁹ Úplné počátky panarabského myšlení se datují ke konci 19. století. Jejich cílem bylo sjednotit veškerý arabský národ, který vyznává sunnitské náboženství (Wimmer, 2007, s. 115)

¹⁰ Strana Baas vznikla v roce 1947 v Damašku jako hnutí zastupující arabský nacionalismus a socialismus a bojující proti koloniálním mocnostem. Tato organizace se stala vládnoucí stranou roku 1963 v Sýrii a v roce 1968 v Iráku. Jejím cílem bylo dosáhnout arabské nezávislosti a jednoty a „...vyvolat revoluční změnu v celých společenských vztazích: politických, ekonomických a sociálních“ (Thoman, 1972, s. 32). Za vlády strany Baas nastalo období mučení, zatýkání nebo popravování těch, kteří odporovali novému režimu. Do jejího čela se v roce 1979 dostal S. Husajn. Po americké invazi v roce 2003 byla tato politická strana v Iráku svržena (Devlin, 1991, s. 1396–1399).

vysokým odporem především šíitského seskupení. Bylo pravděpodobné, že myšlenka sunnitského panarabismu vzroste a její soudržnost přetrvá nadále v rámci demokratizační mise, protože sunnitě stále chtěli prosadit svou představu o společnosti (Wimmer, 2007, s. 113–116).

2.1.1 Postavení iráckých sunnitů

V Iráku sunnitě tvoří menší část obyvatelstva oproti šiitům¹¹. Sunnitská menšina byla za vlády S. Husajna ovládána a privilegována baasistickou organizací. Členové strany Baas byli vysoce postavení bohatí lidé, elitou dominující ve zpravodajství a armádě. Projev jejich oddanosti svému vůdci a uskupení iráckým sunnitům umožnilo dosažení mnoha benefitů, např. vyšších platů, dodávek kvalitních zbraní, specializovaného vojenského výcviku a další (Raděj, 2010, s. 109–110). Po americké invazi v roce 2003 se iráčtí sunnitě řadili k největším odpůrcům zahraniční okupace. Významným důsledkem nesouhlasu s invazí byl nárůst šiitské dominance, což vedlo k obavám a velkému znevýhodnění sunnitského seskupení. V tomto roce nastaly obrovské změny, co se týče zapojení sunnitského obyvatelstva do vlády, kvůli jeho minulé spojitosti s baasistickou organizací. Mezi tyto změny se řadí absence politických aktivit až bojkot ze strany sunnitů proti současnému vládnímu uspořádání. Oproti tomu šiité i Kurdové byly plně zapojováni do politického dění a získávali mnoho výhod (Mansour, 2016, s. 5).

Nespokojenost sunnitů vedla k rozsáhlému povstání, které znemožnilo poválečné plány americké administrativy v Iráku; toto povstání dokázalo, že lze čelit americké vojenské okupaci. Tato situace v letech 2003–2009 se řadí mezi dlouho trvající a obtížné období provázané silným frakcionářstvím. Autor Tomáš Raděj tvrdí že, „[p]řevážná většina sunnitského povstání byla hnána nacionalistickými motivy“ (Raděj, 2010, s. 105). Sunnitské skupiny bojovaly nejen proti okupačním silám, ale také proti iráckým šiitům. Důvodem boje mezi seskupeními nebylo fanatické náboženské přesvědčení. Sunnitě viděli šiity jako novou elitu, která bude jejich komunitu omezovat, popř. i zabíjet. Nicméně ani sami sunnitě nebyli a nejsou jednotní, což je patrné v pohledu na stranu Baas; radikální skupiny sunnitů pohlíželi na bývalý baasistický režim jako na něco neislámského, špatného a zkaženého (Tamtéž).

¹¹ Rozdělení na sunnitskou a šiitskou odnož islámu se datuje k roku 632 n. l. po smrti proroka Mohameda. Důvodem rozdělení byla otázka nástupnictví. Sunnitě po smrti Mohameda uznali jako svého nástupce Abú Bakra, který byl pouze Mohamedův přítel, nikoli člen rodiny. Naopak šiité označili Aliho ibn Abi Talibu za svého nástupce, který byl bratrancem a zároveň i zetěm Mohameda (Blanchard, 2010, s. 1).

2.1.2 Postavení sunnitských žen v irácké společnosti

Postavení žen v irácké společnosti se postupem času měnilo v rámci sledu událostí. Vždy když ženská práva nabyla vyšších hodnot, nastala protivlna, která jejich práva opět snížila. Tato nestabilní situace přetrvává v Iráku od jeho vzniku až do současnosti. Nicméně i když v 70. a 80. letech 20. století nastalo období označované jako „zlatý věk“ ženských práv, nelze toto tvrzení vztahovat na všechny ženy ve společnosti. Situace v Iráku a pozitivní nebo negativní dopad na ženy byly především ovlivněny např. rychlou modernizací, rozvíjející se ekonomikou, represemi, diskriminací, sektářským napětím a zhoršením životních podmínek. Mnoho žen se odkazuje na bývalou monarchii, která i přes vysoké represe a násilí poskytovala svým občanům svobodu a rovnost (Al-Ali, 2008, s. 406–407).

Obecně na ženy bylo pohlíženo jako na biologické a kulturní reproduktory národa. Jejich cílem bylo vychovávat děti a starat se o domácnost. Z pohledu muže ženy zastávaly nižší postavení a byly pod neustálou kontrolou (Al-Ali, 2005, s. 741). Do roku 1963 bylo na ženy pohlíženo bez rozdílu, bez ohledu na to, zda se řadí mezi sunnity, šíity nebo Kurdy. V tomto roce uskutečnila strana Baas převrat a nastalo sektářské prohloubení společnosti. V tomto období lze hovořit o rozdílném zacházení s ženami kvůli jejich etnické a náboženské příslušnosti. Obrat k lepšímu nastal především pro sunnitské ženy v 70. a 80. letech 20. století, jak již bylo výše zmíněno. Měly možnost účastnit se politického dění a zlepšil se jejich profesní, ekonomický a sociální status. Dále ženy sehrály hlavní roli pro udržení chodu země, např. během irácko-irácké války v letech 1980–1988, kdy musely zastoupit své muže ve všech socioekonomických oblastech. Nebylo tomu tak dlouho a práva sunnitských žen se pomalu v 90. letech 20. století začala vracet k tradičním konzervativním představám. Nesouhlas se zlepšováním práv žen byl spjat nejvíce s konzervativními a silně nábožensky založenými muži. Odrazilo se to na omezeném přístupu ke vzdělání či zdravotní péči, snížené možnosti pracovat a znovuzavedení nošení hidžábu (muslimské pokrývky hlavy). Tyto kroky směřovaly zpět k tradiční roli pohlaví dle výkladu Koránu (Al-Ali, 2008, s. 410–415).

Ke zlepšení práv sunnitských žen nedošlo ani během americké invaze v letech 2003–2011. Po dlouhých letech okupace se v Iráku rozšířila teroristická organizace Islámský stát (dále také jako ISIS), jejímž cílem bylo zničit vše neislámské. Tato radikální teroristická organizace zabíjela, mučila a znásilňovala především sunnitské ženy. Veškeré sunnitské obyvatelstvo se ocitlo pod terorem této organizace a bylo s ním zacházeno obzvláště brutálními způsoby. Zoufalství tohoto období vedlo některé sunnitské ženy k sebevraždám. Mnoho žen se pokusilo uprchnout před vlivem ISIS, nicméně vzhledem k emigračním nákladům si tuto možnost

nemůže většina žen dovolit. I nadále tak značný počet nejen sunnitských žen žije ve strachu a pod výhružkami zavraždění (Sarac, 2019, s. 97–102).

V současné době Irák patří k zemím s největším rozdílem v gramotnosti mezi muži a ženami. Lze tvrdit, že násilí páchané na ženách v oblastech Blízkého východu, vychází především z islámu a konzervativního výkladu Koránu. Neschopnost zajistit dostatečnou ochranu žen, resp. obyvatelstva celkově je politicky výhodné pro ospravedlnění zahraniční intervence (Al-Ali, 2008, s. 417). Otázce snížení práv sunnitských žen ve třech oblastech školství, ekonomiky a politiky se autorka bude podrobně věnovat v následující deskriptivně-analytické části práce.

3 Identifikace příčin omezování lidských práv sunnitských žen v Iráku po demokratizační misi USA

3.1 Americká intervence do Iráku v letech 2003–2011

Americká intervence¹² do Iráku započala v roce 2003 pod záminkou, že Irák drží zbraně hromadného ničení (ZHN), která se později nepotvrdila. Intervence i nadále pokračovala v rámci programu „*Global War on Terror*“ (v českém překladu „Válka proti teroru“), kterou vyhlásil prezident George W. Bush po událostech z 11. září 2001. Akce probíhala s cílem stáhnutí teroristů a teroristických organizací, kdy hlavní hrozbu pro USA představovala uskupení Al-Kaida, resp. režimy, které této teroristické organizaci poskytly útočiště na jimi ovládaném území (Danju, Maasoglu & Maasoglu, 2013, s. 684). Cílem G. W. Bushe bylo zastavit rozšiřování teroristických organizací, a především pak Al-Kaidy. Údajně měl Irák stejně jako Afghánistán na svém území umožňovat pobyt a trénink teroristů z Al-Kaidy. To se jeví jako ideální záminka pro USA k napadení Iráku, čehož chtěli dosáhnout někteří lidé z administrativy G. W. Bushe už od 90. let. Nebyli spokojeni, že již Válka v Perském zálivu neskončila invazí do Iráku. Díky této nové zámince mohli svůj plán konečně uskutečnit. Mezi další důležité faktory, které zapříčinily válku s Irákem, patřily např. naleziště surovin a ropa (Godfroy & Collins, 2020, s.141–142).

Americká intervence do Iráku rozdělila svět na dva tábory ve vnímání šíření demokracie na Blízký východ. Primární účel intervence byl kvůli ZHN a propojení na Al-Kaidu. Poté co ZHN nebyly spojeneckými vojsky nalezeny, přeorientoval se účel na humanitární intervenci, kdy převládla snaha demokratizovat tuto zemi a zbavit ji totalitního režimu, který S. Husajn nastolil. Tato akce nebyla odsouhlasena Radou bezpečnosti OSN, a proto není uznávána ze stran mnoha států, např. Německem a Francií. Americká intervence přinesla Iráku i blízkému okolí několik důsledků, z nichž autorka jmenuje šest: hlavní spočíval v sesazení Saddáma Husajna a ukončení jeho diktátorského vládnutí. Dále chtěly Spojené státy vpadnout do Iráku

¹² Intervence do Iráku nebyla jen americká, podílely se na ní i jiné státy jako např. Velká Británie, Jižní Korea, Rumunsko, Polsko a další. Zejména Velká Británie byla hlavní partner USA (Beehner, 2007). Protože ale tzv. „koalice ochotných“ (v originálním znění *coalition of the willing*) byla vedena primárně Spojenými státy a jelikož pokus o demokratizaci probíhal především pod dohledem USA, pro účely bakalářské práce autorka uvádí intervenci jako americkou.

pod záminkou snížit počty teroristických útoků, braní rukojmích, vražd, přepadení a krádeží. Nicméně důsledkem bylo zvýšení počtů teroristických útoků, jelikož se extrémně zvýšila radikalizace v této zemi.

Třetím a čtvrtým důsledkem bylo vytvoření irácké přechodné vlády a pomoc iráckým obyvatelům se zvládnutím humanitární krize, která se podle USA v Iráku ve značné míře vyskytovala. A v neposlední řadě mezi důsledky americké intervence spadá více či méně úspěšná snaha o reformu v oblasti práva včetně mezinárodního práva a lidských práv, což je stěžejní pro autorčinu práci (Bassil, 2012, s. 38).

K dosažení demokracie byla použita především vojenská intervence formou donucování, jak ve svých teoretických závěrech tvrdí Séverine Autesserre. Spojené státy americké si vlastní humanitární intervenci ospravedlnily tím, že poukázaly na špatné zacházení s lidmi, především s ženami za vlády S. Husajna. Husajnova diktatura, která trvala v letech 1979–2003, byla již v době americké intervence v odborné literatuře poměrně dobře popsána a analyzována; hodnotili ji autoři jako např. Andrea Fischer-Tahir, Con Coughlin, Felicia Okeke-Ibezim, Lucy Brown nebo David Romano. Tyto práce se ale spíše nezabývaly konkrétními dopady Husajnova režimu specificky na ženská práva, ačkoliv popisovaly omezení, která nastala v důsledku různých událostí v Iráku během Husajnovy vlády. Jeho diktatura byla tak poměrně dobře známá, ale v roce 2003, kdy americké jednotky intervenovaly v Iráku, nedocházelo k masivnímu porušování lidských práv, což tehdejší studie spíše nepopisovaly (Roth, 2004, s. 2–3). Použití síly v rámci humanitární intervence je však považováno za legitimní jen v mimořádných případech genocidy (Heinze, 2006, s. 31).

Humanitární intervence potřebuje mnoho času na změnu a dosažení cílů, ale americké síly neměly v plánu v Iráku pobýt dlouho a do roku 2004 chtěly předat Iráčanům správu nad zemí (Bellin, 2004, s. 602). Na základě všech již zmíněných motivací a cílů se Spojené státy rozhodly setrvat v Iráku delší dobu, než bylo zamýšleno. Informace o delším setrvání byla ohlášena 31. května 2003 (Bassil, 2012, s. 38). Pokus o přechod od totalitní diktatury k demokracii v Iráku byl velmi násilný kvůli sunitskému odboji, který vlnu odporu jen zvyšoval. Autorka o tomto blíže pojednala v předchozí podkapitole 2.1 Irák a náboženská stratifikace země. Milice dominující v Iráku, sunitské a šíitské, jsou vedeny vlastními mocenskými ambicemi a do značné míry znemožňují politický proces. Koaliční vojenské a civilní složky se pokoušely demokratizovat zemi, vychovávat iráckou mládež, tvořit společnost a formovat zákon, ale proti tomu se tyto milice vymezovaly a bouřily davy lidí, šířily strach a upozorňovaly na blížící se boj o moc v zemi (Diamond, 2004, s. 48). Kvůli americké intervenci můžeme pozorovat narůstající sektářské rozdíly. V roce 2005 se uskutečnily první parlamentní volby v Iráku, ale i

nadále byly zmítány podvody, protesty a násilím. Po vyhlášení výsledků propukl nesouhlas občanů v další demonstrace. Vyhrála šiitská koalice a sunnitští demonstranti tyto volby prohlásili za zmanipulované (Hamourtziadou, 2021).

Situace v Iráku se během intervence postupně zhoršovala a negativně dopadala na ekonomiku. Ženy se po ztrátě svých mužů v důsledku sektářské války a boje s koaličními jednotkami dostávaly do velké chudoby a zastupovaly všechny možné pracovní pozice, kde byly velmi špatně placeny (Khawaja, 2012, s. 77). V Iráku se po roce 2005 zvyšovaly počty teroristických útoků a sektářských bojů. Tyto menší boje rapidně vzrostly v roce 2006 po akci Al-Kaidy, která zničila svatyni ve městě Sámarrá. Tímto činem započalo extrémní násilí mezi šiity a sunnity, které trvalo po dobu nadcházejících dvou let. Spojené státy zavedly v letech 2007–2008 novou strategii v boji proti povstalcům pod názvem „*Surge*“, aby zajistily bezpečnější prostředí pro irácké obyvatelstvo. Hlavním úkolem bylo navýšit počty amerických vojáků v boji proti sunnitským odpůrcům a Al-Kaidě (Hoder & Suchý, 2011, s. 77–78). Díky nové strategii došlo v Iráku k jisté eliminaci násilí a zlepšení bezpečnosti, výsledky ale nebyly uspokojivé. Prezident Barack Obama proto usiloval o stažení vojsk. V roce 2008 byly uzavřeny dvě dohody: *Rámcová strategická dohoda* a *Dohoda o statutu sil* (SOFA). Jejich cílem bylo stanovit ekonomické, politické a další cíle pro Irák a definovat postavení amerických složek na území Iráku. Dohody obsahovaly i přesně stanovený termín stažení amerických vojsk z Iráku, a to do roku 2009 a poté úplné odstranění veškerých jednotek do roku 2011. Během postupného stahování vojsk se opět začala zhoršovat bezpečnostní a politická situace v zemi (Jeanne & Collins, 2019, s.160–161).

3.2 Prozatímní koaliční úřad v Iráku

Prozatímní koaliční úřad¹³ (v originálním znění *Coalition Provisional Authority*, CPA) zřízený Ministerstvem obrany USA přebíral správu nad Irákem v dubnu roku 2003. V jeho čele stál bývalý odborník amerického ministerstva zahraničí na boj proti terorismu Paul Bremer. Jeho prvním cílem v Iráku bylo propustit z veřejné služby všechny vysoce postavené baasistsické

¹³ Na chodu CPA se podílely personální a provozní složky různých zemí. Pozice byly obsazené zaměstnanci zpravodajských služeb či, skupin na podporu operací, mezi něž se řadily kancelář správy zařízení, výkonný sekretariát, kancelář pro politiku, finanční dozor a koordinační kancelář. Státy, které přispívaly svými složkami byli např. Velká Británie, Polsko, Itálie, Japonsko, Česká republika, Portugalsko, Rumunsko nebo Španělsko (Bensahel, Oliker, Crane, Brennan, Gregg, Sullivan & Rathmell, 2008, s. 109).

úředníky, z nichž mnoho přišlo o práci a finanční zabezpečení. Druhým cílem pak bylo rozpuštění irácké armády a bezpečnostních složek. Toto rozhodnutí o debaasifikaci veřejných a vojenských složek zvedlo Bremerovu oblibu mezi šíity a Kurdy. Naopak sunnity si zneprátelil, jelikož velká část sunnitského obyvatelstva se ocitla bez příjmů. Zavedením těchto opatření začal v Iráku panovat chaos a pocit nebezpečí a prohloubila se nenávist mezi sektářským uspořádáním. P. Bremer se snažil zavést autoritu CPA, aby dokázal že diktatura bývalého vládce S. Husajna je u konce (Dobbins, Jones, Runkle & Mohandas, 2009, s. 26–28). Proces debaasifikace se týkal lidí, kteří: (1) zastávali funkci nebo byli aktivní na jakékoli úrovni ve straně Baas nebo v organizacích s ní souvisejícími; (2) schvalovali zločiny nebo se na nich podíleli; (3) šířili ideologii nebo se názorově stavěli na stranu Baas či; (4) umožnili významnou morální, politickou nebo materiální podporu straně Baas nebo jejím představitelům a vůdcům (Tamtéž, s. 113).

CPA po vstupu na irácké území založil Úřad pro záležitosti žen, který sdružoval všechny ženy bez rozdílu jejich sektářského rozdělení. Účelem založení této organizace podporující práva žen bylo zapojení většího počtu žen do politické, ekonomické a občanské sféry. Nadále byly ženy školeny jako kandidátky do parlamentu nebo členky místních rad a různé skupiny zastupující ženy byly finančně podporovány ke zlepšení společnosti. Administrativa prezidenta George W. Bushe stojí za podporou iráckých žen prostřednictvím CPA, ale nelze jednoznačně říci, že nějak viditelně napomohla navýšit účast žen ve vládních strukturách. Do Irácké správní rady (ICG), coby poradního orgánu CPA byly jmenovány pouze tři ženy jako symbolický krok, jelikož Bushova administrativa zamítla nadále podporovat kvóty pro ženy. Ani jedna z žen a členů celkově nebyli bývalí zastánci baasistické strany. ICG byla rozpuštěna v roce 2004, přičemž během její existence nedošlo ke změně v poměru zastoupení žen. I když zastoupení žen v rozhodujících složkách bylo velmi nízké, stále se snažily bojovat za svá práva a obnovu své země (Al-Ali & Pratt, 2006, s. 1–3).

Mezi hlavní selhání amerických vojsk se řadí nedostatečná ochrana Iráčanů před zločiny a násilím páchanými extremisty. Lze tedy tvrdit, že úřad do podstatné míry selhal v naplňování nejdůležitějšího úkolu, kterým se měl zabývat, tedy v zajištění bezpečnosti. Přesto CPA měl i své úspěchy během svého krátkého působení v Iráku¹⁴, mezi něž patří obnovení veřejné služby,

¹⁴ Působení Prozatímního koaličního úřadu bylo ukončeno 28. června 2004 (Halchin, 2005). Poté správu země CPA předal irácké prozatímní vládě, která v roce 2005 byla ještě nahrazena iráckou přechodnou vládou (Dobbins, 2009, s. 155). V roce 2006 patřila správa země pod stálou vládu pod vedením Al Málíkího, a to až do roku 2010 (Bahry, 2022).

reformy v soudnictví, snížení inflace a uskutečnění svobodných voleb (RAND, 2009). Jeden z deklarovaných cílů úřadu mělo být posílení práv žen, jak bylo zprvopočátku zamýšleno. Zástupci orgánu ale od tohoto druhu pomoci upustili a zaměřili se na zcela jiné formy asistence. Posílení práv žen a jejich postavení by výrazně podpořilo proces demokratizace v Iráku.

3.3 Postavení žen za vlády Saddáma Husajna

Když se v Iráku v roce 1963 chopila moci strana Baas nastal vzestup ženských práv ve smyslu zvýšení rovnoprávnosti a zlepšení kvality vzdělání. Zájmy strany Baas mířily na vybudování těžkého průmyslu v zemi a zlepšení infrastruktury, do čehož se aktivně zapojoval právě S. Husajn. Zprvopočátku si strana Baas chtěla získat své příznivce a chudým obyvatelům Iráku věnovala elektrospotřebiče, např. televizory a ledničky, a ženám umožňovala lepší podmínky pro život. Právě tyto činy přinesly velkou popularitu S. Husajnovi a baasistickému režimu. (Coughlin, 2003, s. 45). Snaha zlepšit ženská práva v 70. letech 20. století byla jen jedním z mnoha aspektů modernizačního projektu, jehož cílem bylo z žen udělat politický nástroj, pomocí něhož by se vše řídilo tak, aby zájmy vládnoucí strany – např. ekonomické, politické a sociální – byly vyhovující pro převládající systém v Iráku (Fischer-Tahir, 2010, s. 1382).

Většinová společnost mimo hlavní město ale nadále pokračovala v tradičním přístupu k ženám, které musely být podřízené mužům. Roku 1970 byla přijata dočasná ústava, která formálně nastolila rovnost mezi muži a ženami. Přecházela jí snaha o sjednocení společnosti formou odstranění sektářských rozdílů a šíření vzájemné tolerance. Nicméně iráčtí občané tuto ústavu nevnímali jako zásadní zlom ve svých právech, jelikož se ukázala jako další pokračování nedemokratického vládnutí pouze jedné dominantní strany. Vláda měla pravomoc ústavu kdykoli pozměnit, popř. zrušit. Rozvoj práv, svobody a rovnoprávnosti stanovené v ústavě byla pouhá slova na papíru (Jawad, 2013, s. 7). Po uchopení moci S. Husajnem v roce 1979 se irácká společnost ocitla v mnoha konfliktech, ale i přesto byla práva žen nadále posilována; ženy měly právo volit a byly obsazovány do vysokých pozic na úradech. Ale i přes vyšší míru práv byly ženy kontrolovány a v určitých záležitostech omezovány (Brown & Romano, 2006, s. 54).

Diktátorské vládnutí S. Husajna dopadlo na veškeré obyvatelstvo ženy nevyjímaje, i když jejich výrazná, ač omezená práva a svobody vzrůstaly. Nemohly se organizovat, což byla jedna z výrazných příčin, proč ženy v Iráku nikdy nerozvinuly své organizační a mobilizační schopnosti (Freedom House, 2010). Nicméně postupem času v Iráku vznikla první ženská organizace pod názvem Všeobecná federace iráckých žen (GFIW), která se ocitla pod tvrdou kontrolou strany Baas a později jí byla ovládána. Akademička v oblasti výzkumu genderových vztahů a politické situace na Blízkém východě Deniz Kandiyoti tvrdí: „*Emancipační opatření*

zaměřená na ženy (vzdělávání, zaměstnanost, právní reformy) ze strany postkoloniálních států nikdy nebyla zamýšlena tak, aby vedla k novému vyjednávání o existujících výsadách mužů, ale pouze k tomu, aby poskytla ženám další schopnosti a odpovědnosti“ (Kandiyoti citována in Brown & Romano, 2006, s. 54).

Zlom pro ženy nastal roku 1990, kdy se ženská práva začala poměrně snižovat. Sankce uvalené na Irák pod oficiálním názvem „*Food For Oil*“ (v českém překladu „Ropa za potraviny“) vytvořené OSN zapříčinily chudobu v Iráku. V důsledku nedostatku peněz byly nejvíce postiženy ženy, které čelily dlouhodobému omezení ve vzdělávacím sektoru. V letech 1987–2000 se snížil procentuální podíl gramotných žen ze 75 procent na pouhých 25 procent. Snížení gramotnosti nezapříčinilo jen omezení přístupu ke vzdělání, s tímto jevem nadále souvisí migrace způsobená válkami zmítající Irák či, špatné sociální podmínky, vedoucí k rozšíření chudoby. Nicméně i přes diktátorské vládnutí se S. Husajn snažil minimalizovat negramotnost a zavést povinnou školní docházku pro muže i ženy, přičemž se propast v gramotnosti snížila. A mnoho žen, především ty sunnitské tvrdí, že za jeho vlády byly více respektovány (Brown & Romano, 2006, s. 55).

3.4 Ženy v post-husajnovském Iráku

Válečná situace a pád hlavního města Bagdádu 10. dubna 2003 způsobila nejistou dobu pro obyvatele, ale především pro místní ženy. Od americké intervence v roce 2003 měly šíitské a kurdské ženy vysoká očekávání a doufaly v odstranění diktatury a nastolení rovnoprávnosti v práci, doma i ve společnosti. Naopak sunnitské ženy se obávaly americké intervence, která jim mohla odebrat jistotu dosavadního režimu (Brown & Romano, 2006, s. 55). Americká snaha zvýšit práva žen se postupem času ukázala jako vedlejší. Rostoucí strach z opuštění domova, výhrůžky a znásilnění panovaly po celou dobu amerického působení v Iráku. Ženy začaly nosit hidžáb, aby na sebe neupozorňovaly (Tamtéž, s. 60). Ochranou a záležitostmi žen se měl zabývat Prozatímní koaliční úřad. Spojené státy se snažily zapojit ženy více do politické sféry a zlepšit jejich životní úroveň. Ženské konference se pokoušely více pozdvihnout práva žen a požadovaly, aby minimálně 30 procent volených funkcí obsazovaly ženy bez sekulárně-náboženského rozdílu. Dosažený kompromis povolil zastoupení žen v podílu 25 procent, tento významný krok ale nelze řadit mezi úspěchy Spojených států (Ali-Ali & Pratt, 2006, s. 2).

V post-husajnovském období se zvýšil podíl domácího násilí, prostituce a negramotnosti. Důsledkem intervence mnoho iráckých žen přišlo o své muže, a tím pádem ztratily pocit bezpečí a jistoty. Političtí nástupci po S. Husajnovi omezující roli žen ve společnosti, jsou podle Iráčanek jedním z důvodů zhoršení práv žen (Al-Salhy & Coles 2013). Právníci, kteří

obhajovali ženy v rámci opatrovnictví a činů na nich spáchaných jako např. „vražda ze cti“, byli také pod nátlakem a nebezpečnými útoky ze strany náboženských extremistů. Pro dosažení práv žen, bylo a je nezbytné zapojení výše postavených členů irácké společnosti (Alexandra, 2007, s. 10).

Irácká sektářská válka v letech 2004–2007 zvýšila náboženský extremismus, což znamenalo pro ženy vážné útrapy. Ženy byly mučeny, zabíjeny a znásilňovány, pokud nedodržovaly správné islámské chování (Freedom House, 2010). Zesílení intenzity působení extremistických skupin výrazně snížilo naděje iráckých žen, které věřily v nové období svobody a demokracie. Počet násilných činů páchaných na ženách vzrůstal, tyto činy ale byly i nadále přehlíženy, vůdci i médii. Důvodem vražd, mučení, polévání kyselinou a znásilňování žen ze stran náboženských extremistů byla zpravidla snaha donutit ženy, aby zakrývaly tvář závojem. K takovým činům nedocházelo jen od iráckých nábožensky založených mužů, ale i od amerických vojáků. Celá zahalená žena i s obličejem je vnímána jako symbol podřízenosti a signál budoucích represí. V dobách před rokem 1979 a během vlády S. Husajna, kdy byla práva žen v Iráku na lepší úrovni, neexistovala povinnost nosit závoj. Mnoho žen závoj odstranilo ze svých burek a věřilo v postupné zlepšování podmínek. Po americké invazi se extremistické skupiny více radikalizovaly a nutily ženy znovu nosit závoj pod výhružkou smrti. Měly rovněž zakázáno nosit make-up a omezovány byly i ve vzdělání. Příčinou veškerých omezení bylo podřídít ženy jakékoli mužské autoritě, jak vyplývá ze striktního výkladu Koránu. Podřízenost byla symbolem postavení ženy ve společnosti podle ideálu mužů (Abdela, 2005). Situace v Iráku během okupace americkými jednotkami byla tak zoufalá, že v letech 2003–2008 uskutečnilo 43 žen sebevražedný atentát (Freedom House, 2010).

3.5 Změny v zastoupení sunnitských žen ve vzdělávací, ekonomické a politické oblasti v Iráku před invazí USA a po ní

3.5.1 Účast sunnitských žen na vzdělání

V Iráku se ve 40. letech 20. století vyskytovaly veškeré formy vzdělávání včetně uměnovědných, přírodovědných a humanitních oborů. Tyto vysoké školy spadaly pod univerzitu v Bagdádu. První ministerstvo školství, které vzniklo koncem 60. let 20. století zastupovala žena. Ke konci vlády S. Husajna bylo v Iráku zřizováno přes 70 státních univerzit a škol. Školství v Iráku bylo nejvíce negativně ovlivněné během irácko-iránské války kvůli sankcím. Největší dopad války zapříčinil omezené studium v zahraničí včetně cestování a

dovážení materiálů ke vzdělání ze zahraničí. Během let se počty studentů velmi měnily, např. v roce 1990 se zapsalo 4 715 000 studentů, oproti tomu v letech 1995–1996 počet klesl na 4,4 milionu. Později se počty studentů opět zvýšily, kolem let 1998–1999 na 5,1 milionu, ale po americké invazi v roce 2003 se počet zase snížil (Jawad & Al-Assaf, 2014, s. 55–57).

Co se konkrétně týče žen a vzdělání po americké invazi v roce 2003, byla jejich účast ve školství omezena především sektářským dělením. Jednotlivé univerzity spadaly pod vliv milic a politických stran, tím pádem studentky a akademičky byly pod náporom výhrůžek a útoků. Mnoho z nich muselo předčasně ukončit studium a zůstaly doma. Ženy v letech 2003–2008 musely nosit v prostřanství škol hidžáb, jež jim byl vnucován milicemi, přičemž nesměly oblékat kalhoty, sukně, krátké rukávy apod. Tímto nařízením netrpěly jen ženy ve školství, ale všechny ženy v Iráku. Co se týče zastoupení žen ve školních funkcích, kvůli svému sektářskému postavení nezastupovaly žádné důležité pozice. Posty děkanů zastávali převážně muži, výjimečně do této pozice byly dosazeny ženy. Jejich kvalifikační hodnoty a vědomosti de facto nebyly důležité. Za baasistické vlády bylo školství ovlivňováno režimem, což se stupňovalo i v době okupace (Jawad & Al-Assaf, 2014, s. 66–67).

Vzdělávání sunnitských žen ovlivnilo mnoho faktorů, např. režim S. Husajna, válka USA proti Iráku a v neposlední řadě i konflikt mezi iráckými frakcemi. Před americkou vojenskou invazí byla gramotnost a infrastruktura škol v Iráku ve srovnání s ostatními zeměmi v regionu velmi rozvinutá, především pro sunnitské ženy uznávající baasistický režim (Thalal & Viloría, 2010, s. 46). Ke zlepšení úrovně vzdělávacího systému S. Husajnem nedošlo za účelem zlepšení života iráckých obyvatel. Tento čin sloužil pouze jako propagandistická zbraň s cílem šíření baasistického myšlení, kterým žáci a studenti byli ovlivňováni (Coalitionprovisionala, 2004, s. 23). Naopak po vstupu amerických vojsk na území Iráku došlo k velkému obratu ve školství. V důsledku bombardování nastala velmi špatná situace, kdy byla zničena a vypálena řada knihoven a školská zařízení nebyla schopna zajistit vhodné podmínky pro výuku (Thalal & Viloría, 2010, s. 46–47).

Poválečná situace, která nastala po 21 dnech bojů v roce 2003, nezajistila jakékoli zlepšení podmínek na vzdělání; určitá obnova zahrnovala pouhé estetické úpravy budov, a to až do roku 2011, kdy byly staženy poslední vojenské jednotky z iráckého území. Sunnitské ženy neměly možnost být voleny do vyšších funkcí ve školství a ve vzdělání měly také mnoho omezení oproti jiným ženám. Při srovnání situace během Husajnovy vlády a americké invaze

Lze zaznamenat značný propad v podmínkách pro vzdělání žen¹⁵ (Tamtéž, s. 46–47). Hlavní omezení ve vzdělání měly sunnitské ženy, protože předtím významně požívaly výhod bývalého režimu strany Baas. Později po procesu debaasifikace se CPA rozhodl vrátit práci bývalým nevinným baasistům především ve školství. Takové rozhodnutí oslabilo autoritu CPA a na dominanci nabývala šíitská a kurdská politická uskupení, která byla značně proti navrácení pracovních pozic ve školství baasistům (Bremer, Dobbins & Gompert, 2008, s. 32). Kvůli jejich sektářskému zastoupení bylo vzdělání sunnitských ženám upíráno více než ženám šíitským. Nicméně doba během okupace zasáhla všechny ženy, nejen sunnitské. Mezi faktory zapříčiňující nemožnost přístupu sunnitských žen ke kvalitnímu vzdělání patří zejména sektářské rozdíly a neschopnost amerických vojsk zajistit vhodné prostředí pro vzdělání.

3.5.2 Účast sunnitských žen v ekonomice

Ženy v Iráku složitě konkurují mužům na trhu práce po dlouhá staletí. I když tvoří více než polovinu populace, přesto nejsou jejich schopnosti vhodně využívány ke zlepšení úrovně země. Mnoho žen nemá možnost nastoupit do zaměstnání, jelikož jsou nuceny zůstat doma a zastávat domácí práce. Z tohoto důvodu nelze docílit, aby se zvýšila ekonomická aktivita v Iráku, protože ženám není umožněno přispět do této sféry. Ekonomické zapojení žen navazuje především na vzdělání žen. Nízká úroveň vzdělání a gramotnosti je výrazným ukazatelem, proč ženy nemohou dosáhnout kvalitních pracovních pozic a vyšších mezd. V Iráku lze zaznamenat vysokou míru nezaměstnanosti žen v produktivním věku kolem 27 procent, oproti tomu muži dosahují (jen) sedmnácti procentní nezaměstnanosti. Mezi největší překážky, které brání ekonomickému posílení žen v Iráku, se řadí organizační, ekonomické, finanční, a hlavně společenské bariéry (Al Shamy & Abbas, 2021, s. 87–91).

V roce 2005 byla přijata irácká ústava, která zaručuje stejné právo na zaměstnání bez diskriminace. Přesto nadále existují diskriminační prvky, které omezují ženy v ekonomické sféře. Největší problémy se vyskytují v zákonících, mezi něž se řadí irácký daňový zákoník, trestní zákoník o rolích žen a mužů a zákoník o osobním stavu. Tyto zákoníky podporují roli žen v domácnosti a znemožňují plné uplatnění jejich volby a ekonomické nezávislosti. Mnoho žen je pod vlivem mužů, kteří se silně odkazují na staré hodnoty a zacházení s ženami. Za docházku do práce mohou být ženy společností odsouzeny. Ty, které se vrátily ke starým

¹⁵ Rozdíl ve vzdělání mezi ženami a muži je i v současné době stále velmi výrazný. Muži dosahují 91,2 procent a ženy pouhých 79,9 procent úrovně gramotnosti (CIA, 2023).

zvykům vycházejícím z Koránu, se dostaly do extrémní chudoby, a pokud se jednalo o vdovy, nedokázaly uživit rodinu. Mnoho z nich nemělo přístup k finančním zdrojům a sociálním podporám, mezi něž se řadí sociální zabezpečení, důchody a distribuce potravin. (UNDP, 2012, s. 4).

Vysoká míra nezaměstnanosti žen je do značné míry důsledkem vracení se ke starým tradicím v Iráku. Mnoho žen ze strachu práci ani nehledá. Oproti tomu v 60.–80. letech 20. století byly ženy hlavní pracovní silou v Iráku, což především podporoval bývalý Husajnov režim. Koncem 90. let 20. století se zvyšovaly sektářské konflikty vedoucí k ústupu od progresivních trendů předchozích desetiletí (UNDP, 2012, s. 7). Extrémní radikalizaci sunnitských mužů v období americké intervence v letech 2003–2011 lze tedy označit jako jeden z důvodů snižování lidských práv nejen sunnitských žen. Právě ale sunnitské ženy byly výrazně nepřímo diskriminovány v přístupu na pracovní trh, když jim byla odepřena možnost získat kvalitnější vzdělání.

3.5.3 Účast sunnitských žen v politice

Politického dění mají ženy v Iráku možnost účastnit se s přidělením základních politických práv, mj. volebního práva, práva na shromažďování či, práva na informace od roku 1970, jak bylo stanoveno v irácké ústavě. Tato ústava nastolující mj. do jisté míry rovnoprávnost mezi muži a ženami a určité svobody vznikla s nástupem strany Baas k moci. Jejím cílem bylo zlepšit situaci v Iráku a zalíbit se co největšímu počtu obyvatel, aby podporovali vládnoucí režim. Na základě těchto změn a rozvolnění byla za dob vlády strany Baas zřízena v roce 1972 Všeobecná federace iráckých žen (GFIW). Tato organizace byla jediná legálně uznaná v Iráku. S. Husajn viděl velký potenciál v GFIW a snažil se ji podpořit, protože se s její pomocí pokoušel odstranit patriarchální a kmenovou společnost. Jeho cílem bylo převést obyvatelstvo Iráku na baasistickou a nacionalistickou orientaci. GFIW byla označována jako silná organizace pro uplatnění právních nároků žen, především těch sunnitských. A přesně kvůli těmto krokům mnoho žen podporovalo baasistický režim. Nicméně práva žen byla stále kontrolována, od roku 1990 S. Husajn navíc kvůli válce v Perském zálivu a ekonomickým sankcím OSN omezil funkce GFIW (Pina, 2006, s. 3).

Během 90. let federace začala prosazovat tradiční roli žen, protože kvůli válce v Iráku nastala špatná ekonomická situace a stát se nadále nechtěl zabývat politikou sociálního začleňování, kterou prosazoval během 70. a 80. let. Další nové ženské organizace vznikaly v celém Iráku od roku 2003 během americké okupace. Jsou jimi např. Vyšší rada iráckých žen (IWHC), Národní rada žen (NWC), Společnost pro irácké ženy pro budoucnost a Irácká

nezávislá ženská skupina. Kvůli situaci v Iráku se ženy obecně bály opouštět své domovy z důvodu nebezpečí, tím pádem působnost těchto organizací byla omezená a ženy nemohly uplatňovat některá svá základní politická práva např. právo na shromažďování. Panující strach a nízká účast v organizacích znemožnily ženám kandidovat ve volbách v roce 2005 a odevzdat svůj volební hlas, na který rovněž měly právo (Al-Ali, 2005, s. 754–755). Nízká volební účast sunnitských žen byla důsledkem bojkotu voleb ze stran sunnitského seskupení. Tyto ženy se často ani nemohly účastnit voleb, i když chtěly a měly na to právo, protože jim to bylo nařízeno od jejich radikálních mužů, kteří se vůči volbám vymezovali. Tato rozhodnutí, a především strach sunnitských žen se projevily i v omezení pohybu žen, které nenastalo ani za diktátorské vlády S. Husajna (Kapiszewski, 2005, s. 15).

Omezení nejen sunnitských žen v politické sféře je zapříčiněno určitými faktory. Jedním z nich je, že muži považují ženy za podřadné. Na to navazuje hlavní faktor omezující práva žen v politickém dění, a to náboženství a sektářství. Jen nízký počet žen, kterým po americké demokratizační misi v roce 2003 byly slíbeny lepší podmínky a vyšší účast v politickém dění docílily nějakého posunu (Al-Tamimi, 2018, s. 48–49).

Dále lze označit jako formu diskriminace politických práv žen omezení svobody slova. Tento druh diskriminace měl značný přesah i do vzdělávací sféry, kde sunnitské ženy byly omezeny už tak do značné míry. V období Husajnovy vlády těsně před americkou invazí bylo v Iráku zavedeno omezení svobody slova. Spadal do toho např. i výběr závěrečných prací na vysokých školách především v Bagdádu. Akademičky i studentky byly kvůli nevhodným tématům, která daná společnost nepodporovala, omezovány vládní i náboženskou cenzurou. Nicméně ženy trpěly vyšší mírou diskriminace než muži, jelikož nejsou omezeny jen cenzurou, ale pokud by jejich práci vedl muž opět by to pohoršovalo společnost. Ani po vpádu amerických vojsk do Iráku nedošlo ke zlepšení práv svobody slova. Lze říci, že se ženy s určitými omezeními potýkaly před invazí a po ní bez rozdílu (Witwit, 2012, s. 127–132).

Po americké invazi se politickou situací v Iráku zabýval CPA, přičemž vytvořil Iráckou správní radu (ICG) s 25 členy. Nicméně většinu z tohoto celku zastupovali převážně muži, ženy se účastnily jen v počtu tří a ani jedna z nich nebyla sunnitského vyznání. Co se týče účasti žen na kandidátních listinách převládalo zastoupení šiitských a kurdských žen. Volební zákon a jeho novela z roku 2009 říká, že „...*musí být nejméně 25 procent kandidátů na kandidátní listině strany ženy*“ (Vilaro & Bittar s. 21). Ale nepohlíželo se na to, zda mají být sunnitského nebo šiitského vyznání. Zastoupení žen v iráckém parlamentu pomocí stanoveného poměru nezaručilo začlenění nebo prosazování ženských otázek do celkové politické agendy. Jejich politická moc byla velmi slabá a spíše byly využívány a ovlivňovány sektářským členěním.

Zákon z roku 2009 ženám sice zaručuje více politických práv, nelze tedy úplně mluvit o snížení lidských práv, protože došlo k pozitivní diskriminaci. Silně se ale projevoval převažující tlak konzervativní společnosti (Vilardo & Bittar, 2008, s. 21). Ženy, které získaly křesla v parlamentu, především ty šiitské, patřily mezi konzervativní, a tudíž se nesnažily prosadit jakékoli změny v ženských právech. Spíše se podřizovaly rozhodnutí stranických vůdců, kteří nepodporovali rozšiřování ženských práv (Freedom House, 2010).

Z toho všeho vyplývá, že ani za vlády S. Husajna, ani v letech 2003–2011 po jeho sesazení nebyly zajištěny rovnoprávné podmínky pro sunnitské ženy v politických právech. I když za dob Husajnovy vlády dosáhly sunnitské ženy určitého zlepšení, nadále byly pod neustálým dohledem a výhrůzkami smrti, pokud by vzdorovaly režimu. Hlavními důvody jsou strach a sektářské členění. Za vlády S. Husajna byly více podporovány sunnitské ženy, ale po jeho sesazení se jejich práva omezila, jelikož byly označeny za podporovatelky baasistického režimu. Nicméně zhoršení politických práv sunnitských žen, resp. politického vyjádření nelze uspokojivě zhodnotit, jelikož odborné články a literatura týkající se tohoto tématu se zaměřují obecně na irácké ženy. Není přesně popsáno, jaká konkrétní omezení a do jaké míry zasáhly převážně sunnitské ženy.

3.5.4 Aktéři zapříčiňující snižování práv sunnitských žen v Iráku v rámci vzdělávací, ekonomické a politické sféry

Mezi většinové aktéry snižování práv sunnitských žen v Iráku během americké intervence lze označit náboženské extremisty. Tito zradikalizovaní muži po americké invazi začali podporovat ve vysoké míře tradiční patriarchální roli žen. Ženy by se měly podle nich starat o rodinu, dělat domácí práce, nosit hidžáb a nepodílet se do vysoké míry na veřejném dění. Mnoho sunnitských žen bylo pod vlivem svých radikálních mužů, kteří se silně odkazují na staré hodnoty v opozici k liberálnějším hodnotám, které si zpravidla asociovali s okupačními západními jednotkami. Americká okupační správa není hlavním, resp. přímým aktérem snižování ženských práv. Sice její působení dalo příležitost těmto konzervativním proudům se projevit, více zradikalizovat a klást větší nápor na ženy, ale nestála za přímým omezováním práv především sunnitských žen, i když podporovaly bývalý baasistický režim. Konzervativní vyznání náboženství a sektářské dělení lze označit jako hlavní důvod snižování práv sunnitských žen v Iráku během americké okupace v letech 2003–2011 ve vzdělávací a ekonomické oblasti. Co se týče politické sféry, resp. politických práv sunnitských žen je sporné říci, zda se jednalo spíš o společenské tlaky, nátlak převládajícího sektářského diskurzu anebo striktního výkladu Koránu, tedy převládnutí konzervativních proudů ve společnosti. V této oblasti nelze spatřit přímé snižování práv

konkrétně sunnitských žen, naopak ve vzdělávací sféře lze takřka jednoznačně říct, do jaké míry a v čem byly sunnitské ženy omezeny.

Mezi faktory a řetězce událostí vedoucí ke snižování práv sunnitských žen patří již zmíněný návrat tradičního pojetí ženy dle výkladu Koránu. Proces debaasifikace a rovněž demokratizace ze strany Spojených států, které jsou z pohledu Iráčanů vnucováním západního konstruktů, podnítily radikální chování mužů v Iráku. Vzrostla nenávist iráckého lidu vůči Spojeným státům, které se snažily prosadit jinou kulturu a hodnoty, než jaké Iráčané tradičně vyznávají. Právě to zapříčinilo poměrně nezvyklou extrémní radikalizaci iráckých mužů. Kvůli debaasifikaci mnoho z nich přišlo o svá zaměstnání a sunnitské seskupení ztratilo svou dominantní pozici z dob vlády S. Husajna. Tento krok vedl k obratu k tradičním hodnotám, který zapříčinil omezování práv sunnitských žen.

Nově nabytá radikální perspektiva ženám znemožnila docházku do škol a značně snížila gramotnost iráckých žen oproti mužům. Výrazné znemožnění školní docházky a zisku kvalitního vzdělání způsobily i probíhající bombové útoky ze strany amerických jednotek, které významně poškodily iráckou infrastrukturu. Nízká gramotnost sunnitských žen měla následně velký dopad i na zaměstnání. Sunnitské ženy nebyly podporovány k prohlubování vzdělání, tím pádem nemohly dosáhnout kvalitních pracovních pozic. Muži ve většinové společnosti byli zpravidla proti tomu, aby jejich ženy chodily do práce, jelikož podle nich hlavní povinnost ženy je starost o domácnost. Kvůli nezaměstnanosti nebo velmi špatně placené pracovní pozici se hlavně sunnitské ženy dostávaly do finančních potíží, byly čím dál více závislé na svých mužích a neměly jinou možnost než se jim podřídít. Kvůli špatné bezpečnostní situaci se mnoho z nich bálo o svůj život, proto se sunnitské ženy často bály opouštět své domovy. Do značné míry proto se ještě více zvýšila politická neúčast sunnitských žen, jelikož strach a násilí jim znemožnily politicky se mobilizovat. Dalším důvodem politické neúčasti byl bojkot voleb ze strany sunnitů, který měl značný vliv právě na sunnitské ženy. Nebezpečí ale nehrozilo jen venku; také vpády amerických složek do domácnosti Iráčanů, prohledávání domů, znásilňování a mučení vyvolávaly obavy a zvyšovaly radikální chování mužů.

Podle již zmíněných faktů v předchozích podkapitolách lze pozorovat znatelný pokles práv sunnitských žen během americké intervence v letech 2003–2011. I když za snížením práv nestály přímo Spojené státy, přesto jejich vojenské i civilní jednotky svým konáním významně napomohly k výsledku snížení práv sunnitských žen. Je otázkou, zdali se v podmínkách intervence v podobě osmileté přímé okupace dalo zabránit snížení lidských práv nejen sunnitských žen, když jeho původci stavěli v hněvu na absolutní alternativě západním hodnotám, jež vychází ze striktního výkladu Koránu. Zvlášť, pokud za vlády S. Husajna bylo

sice více pohlíženo na lepší podmínky a práva sunnitských žen, ale prakticky jen z politických důvodů. Skutečná lidská práva (sunnitských) žen nejen že neměla čas se nějak výrazněji rozvinout, v Iráku ani neexistovala motivace po jejich upřímném a nezištném prosazení.

Závěr

Bakalářská práce si klade za cíl přispět k odborné debatě a rozšířit povědomí o snižování práv sunnitských žen v Iráku po americké intervenci v časovém období od roku 2003 až po stažení amerických vojsk roku 2011. Její ambicí je rovněž přispět kritickým zhodnocením možných faktorů, které zapříčinily neúspěch zlepšení ženských práv ve snaze o tranzici nedemokratického k demokratickému režimu. Autorka se dále pokusila kriticky zhodnotit jednotlivé kroky a příčiny jednání amerických vojsk, civilních složek a zástupců policie, kteří v Iráku působili, vůči iráckému obyvatelstvu a také samotné chování iráckého obyvatelstva. Autorka si v úvodu práce položila tyto výzkumné otázky: *Které faktory zapříčinily snižování lidských práv iráckých sunnitských žen v letech 2003-2011? Lze spojit faktory snižování lidských práv iráckých sunnitských žen s prodemokratickou intervencí USA? Do jaké míry byly/jsou zapojeny irácké ženy v politické sféře před a po svržení režimu Saddáma Husajna? Jaké změny pozorujeme v jejich zapojení do školství a ekonomiky?* K zodpovězení těchto otázek autorka provedla analýzu snižování práv sunnitských žen po americké invazi, ve třech důležitých sférách: vzdělávací, ekonomické a politické.

V první části práce autorka popsala teorii demokracie a demokratizace z pohledu několika význačných autorů. Teorií demokracie se například zabýval Josef A. Schumpeter, ze kterého převážně autorka vycházela. Samotným procesem demokratizace se před mnoha tisíci lety poprvé zabýval Aristoteles, v 18. století pak A. de Tocqueville přinesl úplnou definici demokratizace. Podrobněji následně demokratické procesy analyzoval Robert A. Dahl.

Autorka představila studii Roberta A. Dahla, podle kterého je demokratizace ohrožena určitými faktory, mezi něž řadil nerovnost (mezi muži a ženami, chudými a bohatými, právy, povinnostmi apod.), neplnění demokratických standardů, nebo tím, že zástupci lidu nezastupují celý lid a demokratické myšlení může být chybně chápáno. Z teorie R. A. Dahla také vyplývá, že demokratizace se neposunovala kupředu po celou dobu až do současnosti, ale byla zmítána vzestupy a pády. Podle něj je důležité spojit roli demokratizace s lidovou suverenitou, omezením vůdců a zastoupením občanů. Demokratizací se zabývali i autoři V. Dvořáková a J. Kunc, kteří tvrdí, že během tranzice k demokratizaci se obnovují hodnoty, jež byly v přecházejícím režimu potlačeny. Těmi jsou např. svoboda, naděje, sebevyjádření, kreativita a solidarita. Jak vyplývá z bádání R. A. Dahla, V. Dvořákové a J. Kunc, ať již samotní vůdci nebo určité režimy (např. autoritářské) omezují svobodu, a především lidská práva. Snižování lidských práv a dominance vládnoucích elit v Iráku se ztotožňuje s definicemi těchto autorů,

kde situace za vlády S. Husajna anebo po americké invazi měla velký dopad na irácké obyvatelstvo, především na ženy.

V jedné z podkapitol se autorka věnuje nedemokratickým režimům, které lze dělit na autoritářské a totalitní. Pojem totalitarismus se datuje do 40. let 20. století a tento druh vlády postupně nastolil S. Husajn po uchopení moci v Iráku v roce 1979. Oba typy režimů spadají pod nadřazený pojem diktatura. Vládnutí pomocí diktatury je dosažení kontroly nad obyvatelstvem pomocí tlaku a zastrasování. Aby se daný diktátor udržel u moci, je zásadní jeho popularita, loajalita vůči režimu a represe. Odpůrci nastoleného režimu bývají tvrdě sankcionováni. Významné autorky zabývající se procesem demokratizace v muslimském světě, především v Iráku jsou Fatima Z. Rahman a Eva Bellin. Obě uvádí, že takřka vše v muslimských státech je pod neustálou kontrolou a podřízeno státu, kde převládá diktatura. A to je důvodem, proč v takových případech dochází k procesu demokratizace s obtížemi. Obě autorky uvádí, že problém v nastolení demokratizace nevyplývá pouze z náboženských faktorů, které ovšem hrají určitou roli. Mezi další faktory řadí dědictví bývalých převládajících komunistických režimů, závislost na ropě, nepřítomnost koordinačních statků, nízký hospodářský rozvoj, etnickou heterogenitu, slabé státní instituce, absenci historické zkušenosti s demokracií a velmi omezené vůdcovství elit. Některé z těchto příčin, např. omezené vůdcovství elit, náboženské faktory a etnickou heterogenitu autorka pozorovala v analytické části, přičemž zjišťovala, jak určité faktory ovlivňují snižování práv sunnitských žen v Iráku.

Poslední podkapitoly teoretické části práce pojednávají o porušování lidských práv. Každý má nárok na svá lidská práva a nikomu nemohou být odebrána. Účastnit se politických, sociálních, hospodářských a kulturních oblastí má možnost jakákoli lidská bytost bez rozdílu. Právě údajným porušováním lidských práv v Iráku si Spojené státy ospravedlnily vměšování a zasahování do této země pomocí vojenské intervence. Autorka v práci popisuje základní porušování lidských práv a největší důraz klade na pojem diskriminace.

Práce byla vystavěna na sledování aktérů, příčin a řetězců událostí, jež vedly k důsledku snížení lidských práv sunnitských žen během americké intervence v Iráku. V deskriptivně-analytické části práce autorka rozdělila pozorované časového období na dvě etapy. Komparovala tak postavení zejména sunnitských žen za vlády S. Husajna v letech 1979–2003 a během americké okupace od roku 2003 po stažení amerických vojsk roku 2011. Autorka v této části práce hodnotí, do jaké míry došlo ke zhoršení práv sunnitských žen v Iráku po americké intervenci ve třech sférách, a to vzdělávací, ekonomické a politické. Dále autorka popsala příčiny jednání radikálních nábožensko-etnických skupin a amerických jednotek, představila proměny práv sunnitských žen za vlády S. Husajna a po jeho sesazení a nastínila postavení žen

v irácké společnosti jako takové. Dále autorka sledovala chování zradikalizovaných mužů k ženám, kteří jsou hlavními aktéry v omezování práv žen při obratu zpět k tradičním muslimským hodnotám.

K zodpovězení výzkumných otázek autorka shrnuje a propojuje poznatky sepsané v této práci, které vychází z odborných analytických textů a hodnotících zpráv. Faktorů, které zapříčinily snižování práv sunnitských žen je mnoho. Velké množství z nich v práci nemohlo být zmíněno, protože se autorka zabývala především omezením práv sunnitských žen ve vzdělávací, ekonomické a politické sféře. Dle empirických zjištění patří mezi hlavní příčiny snižování práv sunnitských žen v těchto třech sférách především obrat podstatné části irácké společnosti ke striktnímu sektářskému dělení a tradičním náboženským hodnotám, které vedly k extrémní radikalizaci. Jednodušeji řečeno, obrat mužů k tradičnímu výkladu postavení žen zapříčinilo snižování ženských práv.

Před vpádem amerických vojsk do Iráku měly sunnitské ženy díky podpoře režimu Baas zajištěný přístup ke kvalitnímu vzdělání. Po americké intervenci roku 2003 došlo k omezení práv sunnitských žen převážně v sektoru vzdělávání. Důvodem bylo zavedení mnoha pravidel a omezení ve spojení se školní docházkou. Ženy byly proto nuceny zastávat především práce v domácnosti, jak po nich vyžadovali jejich muži. Sunnitské ženy byly více diskriminovány než ty šiitské i kvůli svému sektářskému členění. Velký pokles gramotnosti sunnitských žen lze ale zaznamenat už během vlády S. Husajna, a to především v důsledku uvalených sankcí ze strany Západu po válce v Perském zálivu; i když baasistický režim do značné míry podporoval zvýšení práv žen, jednalo se pouze o politický kalkul S. Husajna. Zvýšení gramotnosti během americké intervence následně nenastalo v důsledku bombových útoků a likvidace infrastruktury.

Velký pokles gramotnosti iráckých sunnitských žen měl dopad i na jejich postavení v ekonomické sféře. Kvůli nedostatečnému vzdělání sunnitské ženy nemohly dosáhnout lépe placených pozic. Mnohé z nich se ocitly v chudobě anebo byly závislé na svých mužích. Dalším důvodem, který znemožnil sunnitským ženám dosáhnout kvalitnější práce, byl i proces debaasifikace, který zahájilo vedení Prozatímního koaličního úřadu působícího v Iráku od počátku americké intervence. Kvůli tomuto rozhodnutí muselo mnoho vzdělaných sunnitských žen opustit zaměstnání a nezbývalo jim nic jiného než se spoléhat na svého muže a doufat, že zabezpečí rodinu. Nicméně tento krok stejně jako pokusy o demokratizaci zapříčinil obrovskou radikalizaci mužů, což se projevilo nejen ve vzdělávací, ale také v ekonomické sféře. Muži odepírali možnost svým sunnitským ženám chodit jak do škol, tak i do zaměstnání. Od svých žen vyžadovali pouze péči o rodinu a domácnost.

Politická práva sunnitských žen také nebyla na vzestupu po americké intervenci. Sunnitské ženy musely čelit řadě omezení jako např. omezení svobody slova, shromažďování nebo politické účasti během voleb. Důvodem snížení politických práv nebyla přímo radikalizace mužů, ale spíše sektářské dělení společnosti, společenské tlaky a strach. Voleb v roce 2005 se zúčastnil velmi nízký počet obyvatel sunnitského uskupení, sunnitské ženy následně kvůli bojkotu neměly ani možnost se těchto voleb účastnit. Samotný bojkot a převládající strach v Iráku do značné míry omezoval sunnitské ženy. Příklad Iráku tak dokazuje, že snahy o nastolení demokratizace výrazně znemožňuje sektářské napětí, v tomto případě mezi šiity a sunnity. Lze tedy říci, že americké intervenující jednotky přímo nezapříčinily snižování práv sunnitských žen, svou činností ale napomohly k tomuto důsledku. Za neúspěšné kroky okupačních vojenských a civilních jednotek můžeme považovat neschopnost zajistit bezpečí obyvatelstva, nerespektování muslimských tradic vůči ženám či upuštění od cíle posílit ženská práva. Svým nevhodným jednáním v zemi následně napomohly extrémní radikalizaci iráckých mužů.

K výzkumu snižování práv sunnitských žen autorka zaznamenala nedostatečné množství odborné literatury. Většina prací se zabývá obecně iráckými ženami a násilím páchaným na nich během okupace. Autorka čerpala z odborných článků vypracovaných iráckými ženami, které popisovaly zhoršení svých práv po sesazení S. Husajna. Téměř veškeré zdroje, které autorka k napsání této práce využila, byly v anglickém jazyce. V českém jazyce není vypracována odborná studie na toto téma, která by byla přínosná pro autorčinu práci. Jediný autor, od kterého autorka čerpala v českém jazyce, je Tomáš Raděj, který převážně píše o americké intervenci a opomíjí téma ženských práv. Cílem autorky je proto i rozšířit povědomí o právech sunnitských žen v Iráku v českém prostředí. Tato práce může napomoci k napsání podobných prací, které by mohly zkoumat i jiné složky než ty, které autorka zmiňuje ve své práci. Následující výzkum by se rovněž mohl pokusit shrnout další dílčí příčiny, které vedly k snižování práv sunnitských žen během okupace.

Abstrakt

Příčiny omezování lidských práv sunnitských žen v Iráku po demokratizační misi USA v letech 2003–2011

Bakalářská práce je příspěvkem do odborné debaty o otázce snižování práv sunnitských žen v Iráku během americké okupace v letech 2003–2011. Cílem práce je mimo jiné rozšířit v českém prostředí povědomí o tom, jak se změnila lidská práva sunnitských žen v důsledku jednání radikálních skupin a amerických jednotek. Část práce se zabývá teorií demokratizace, nedemokratických režimů a lidských práv. Tyto teorie čerpají z odborných děl autorů J. A. Schumpetera, R. A. Dahla, V. Dvořáková, J. Kuncce, S. Huntingtona, F. Z. Rahman, E. Bellin a N. Khawaji. Autorka v práci užívá metody process tracing, pomocí níž se snaží vysvětlit, jak určitá příčina vede k danému následku. Výzkum je sestaven podle dat a faktů, ze kterých se vyvozují důvody k porušování lidských práv sunnitských žen v Iráku. Studie se zabývá časovým obdobím od vpádu amerických vojsk do Iráku v roce 2003 do jejich stažení v roce 2011. Krátce je zmíněno i období za vlády S. Husajna od roku 1979 do jeho sesazení roku 2003. Na těchto dvou obdobích autorka porovnává, do jaké míry se změnila práva sunnitských žen po americké invazi.

Klíčová slova: demokratizace, nedemokratický režim, lidská práva, práva žen, diskriminace, sunnitské ženy, Irák, Saddám Husajn, intervence

Abstract

Causes of Restrictions on the Human Rights of Sunni Women in Iraq After the U.S. Democratization Mission in 2003–2011

The bachelor's thesis is a contribution to the professional debate on the issue of reducing the rights of Sunni women in Iraq during the American occupation in 2003–2011. The aim of the work is, among other things, to spread awareness in the Czech environment about how the human rights of Sunni women have changed as a result of the actions of radical groups and American units. Part of the work deals with the theory of democratization, non-democratic regimes and human rights. These theories draw on the professional works of J. A. Schumpeter, R. A. Dahl, V. Dvořáková, J. Kunc, S. Huntington, F. Z. Rahman, E. Bellin and N. Khawaji. The method of the work is process tracing, with which the author tries to explain how a certain cause leads to a particular outcome. The research is compiled according to the data and facts from which the reasons for violating the human rights of Sunni women in Iraq are derived. The study deals with the time period from the invasion of American troops into Iraq in 2003 until their withdrawal in 2011. The period during the reign of S. Hussein from 1979 until his ouster in 2003 is also briefly mentioned. In these two periods, the author compares to what extent the rights of Sunni women changed after the American invasion.

Keywords: democratization, non-democratic regime, human rights, women's rights, discrimination, Sunni women, Iraq, Saddam Hussein, intervention

Literatura

Abdela, L. (2005). Iraqs war on women. *Open Democracy* (online). Dostupné z: https://www.opendemocracy.net/en/women_2681jsp/ (22.02. 2023)

ACLU. (2004). *Federal Government Turns Over Thousands of Torture Documents to ACLU* (online). Dostupné z: <https://www.aclu.org/press-releases/federal-government-turns-over-thousands-torture-documents-aclu> (21.02. 2023)

ACLU. (2007). *ACLU Releases U.S. Army Documents That Depict American Troops' Involvement in Civilian Casualties in Iraq and Afghanistan* (online). Dostupné z: <https://www.aclu.org/press-releases/aclu-releases-us-army-documents-depict-american-troops-involvement-civilian> (28.02. 2023)

ACLU. (2010). *Documents received from the Department of the Army in response to ACLU Freedom of Information Act Request* (online). Dostupné z: <https://www.aclu.org/sites/default/files/webroot/natsec/foia/log2.html> (28.02. 2023)

Al Shamy, S., & Abbas, M., A., R. (2021). Barriers to women's economic empowerment in Iraq. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27 (6), 86–98. Dostupné z: https://www.cibgp.com/article_12071_0484d87b2c065f3347bd8c583130821d.pdf

Al-Ali, N. (2005). Reconstructing Gender: Iraqi Women between Dictatorship, War, Sanctions and Occupation. *Third World Quarterly*, 26(4/5), 739–758. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3993718>

Al-Ali, N. (2008). Iraqi Women and Gender Relations: Redefining Difference. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35(3), 405–418, DOI: 10.1080/13530190802525155

Al-Ali, N., & Pratt, N. (2006). *Women in Iraq: Beyond the Rhetoric*. Dostupné z: <https://eprints.soas.ac.uk/4863/1/MERIParticleSummer06.pdf>

Alexandra, K. (2007). *After the Invasion: An Outlook on the Future*, 8–14. Dostupné z: <https://hilo.hawaii.edu/campuscenter/hohonu/volumes/documents/Vol07x02AfterTheInvasion.pdf>

Al-Salhy, S., & Coles I. (2013). *Iraq women lament costs of U.S. invasion* (online). Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-arab-women-iraq-idUSBRE9AB00J20131112> (15.03. 2023)

Al-Tamimi, H. (2018). Effects of Iraq's parliamentary gender quota on women's political mobilization and legitimacy post-2003. *Contemporary Arab Affairs*, 11(4), 41–62. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48599805>

Autesserre, S. (2017). International Peacebuilding and Local Success: Assumptions and Effectiveness. *International Studies Review*, 19(1), 114–132. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/isr/viw054>

Bahry, L. (2022). Nouri al-Maliki (online). *Encyklopedie Britannica*. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Nouri-al-Maliki> (12.04. 2023)

Bassil, Y. (2012). The 2003 Iraq War: Operations, Causes, and Consequences. *Journal of Humanities and Social Science*, 29–47. Dostupné z: <http://www.lacsc.org/papers/paper1.pdf>

Beehner, L. (2007). The 'Coalition of the Willing' (online). *Council on Foreign Relations*. Dostupné z: <https://www.cfr.org/background/coalition-willing> (03.04. 2023)

Bellin, E. (2004). *The Iraqi Intervention and Democracy in Comparative Historical Perspective*, *Political Science Quarterly*, 595–608, Dostupné z: <https://www.brandeis.edu/politics/people/faculty/pdfs/bellin-iraqi-intervention-and-democracy.pdf>

Bensahel, N., Oliner, O., Crane, K., Brennan, R. R., Gregg, H. S., Sullivan, T., & Rathmell, A. (2008). The Coalition Provisional Authority. In *After Saddam: Prewar Planning and the Occupation of Iraq* (1st ed., pp. 101–120). *RAND Corporation*. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/mg642a.16.pdf?refreqid=excelsior%3A859e38e8877082845c24921fa5ce960a&ab_segments=&origin=&initiator=

Blanchard, C., M. (2010). *Islam: Sunnis and Shiites*, 1–6. Dostupné z: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA521232.pdf>

Brast, B. (2015). *The Regional Dimension of Statebuilding Interventions*, 81–99. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13533312.2014.995904>

Bremer, L., P., Dobbins, J., & Gompert, D. (2008). Early days in Iraq: Decisions of the CPA. *Survival*, 50:4, 21–56. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00396330802328925>

Brown, L., & Romano, D. (2006). Women in Post-Saddam Iraq: One Step Forward or Two Steps Back? *NWSA Journal*, 18(3), 51–70. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40071181>

Burnell, P. (2000). *Democracy Assistance: International Co-operation for Democratization*. *Routledge*. Dostupné z: file:///C:/Users/terka/Downloads/9781315039923_previewpdf.pdf

CIA. (2023). *Iraq*. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/> (04.04. 2023)

Coalitionprovisionala, U. (2004). *An historic review of CPA accomplishments ACCOMPLISHMENTS Baghdad, Iraq*. Dostupné z: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PCAAB654.pdf

Coughlin, C. (2003). *Tajný život Saddáma Husajna*, Praha, BB art.

Dahl, R., A. (2020). *On Democracy*. Yale University Press Dostupné z https://library.tsu.ge/data/file_db/anthim/29.eng.pdf

Danju, I., Maasoglu, Y., & Maasoglu, N. (2013). The Reasons Behind U.S. Invasion Of Iraq, 682–690. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.496>.

De Mesquita, B., & Downs, G. W. (2006). Intervention and Democracy. *International Organization*, 60(3), 627–649. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3877822>

De Mesquita, B. (2005). Development and Democracy (online). *Hoover Institution*. Dostupné z: <https://www.hoover.org/research/development-and-democracy> (28.02. 2023)

De Tocqueville, A. (2003). *Demokracie v Americe*. Nakladatelství Regnery.

Devlin, J. F. (1991). The Baath Party: Rise and Metamorphosis. *The American Historical Review*, 96(5), 1396–1407. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/2165277.pdf?refreqid=excelsior%3A6cba9693f9ac5861c7936717c8fd051c&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

Diamond, L. (2004). *Transition to Democracy in Iraq?* Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24590495>

Diamond, L. J. (2002). *Thinking About Hybrid Regimes*, 21–35. Dostupné z <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0025>

Amnesty International. (2019). *Diskriminace* (online). Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/> (16.02. 2023)

Dobbins, J. (2009). Occupying Iraq: A Short History of the CPA. *Survival*, 51(3), 131–162. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396330903011537?scroll=top&needAccess=true&role=tab>

Dobbins, J., Jones, S., G., & Runkle, B. (2009). Occupying Iraq: A History of the Coalition Provisional Authority. *Rand Corporation*, 13–43. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/mg847cc.5.pdf?refreqid=excelsior%3A4335cee8042a9d35f7af50d863b88ec5&ab_segments=&origin=&initiator=

Doyle, O. (2007). Direct Discrimination, Indirect Discrimination and Autonomy. *Oxford Journal of Legal Studies*, 27(3), 537–553. DOI:10.1093/ojls/gqm008

Dvořáková, V., & Kunc, J. (1994). *O přechodech k demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Ellis, C. J., & Fender, J. (2007). *Public sector capital and the transition from dictatorship to democracy*, 1–37. Dostupné z: <https://repec.cal.bham.ac.uk/pdf/07-14.pdf>

Ezrow, N. M., & Frantz, E. (2011). Dictators and Dictatorships: Understanding Authoritarian Regimes and Their Leaders. *Bloomsbury Publishing*, 1–308 Dostupné z file:///C:/Users/terka/Downloads/Ezrow-Frantz-Dictators-and-Dictatorships.-Understanding-Authoritarian-Regimes-and-Their-Leaders.pdf

Fischer-Tahir, A. (2010). Competition, cooperation and resistance: women in the political field in Iraq, 86(6), 1381–1394. *Oxford University Press on behalf of the Royal Institute of International Affairs*. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/40929768.pdf?refreqid=excelsior%3A9ab998f730117e3473336809a504ffd5&ab_segments=&origin=&initiator=

Freedom House. (2010). Women's Rights in the Middle East and North Africa 2010 – Iraq (online). Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/4b990123c.html> (21.03. 2023)

Godfroy, J., & Collins, L. (2019). *Iraq, 2003–2011: succeeding to fail, Small Wars & Insurgencies*, 30:1, 140-175. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09592318.2018.1552354>

Halchin, L., E. (2005). The Coalition Provisional Authority (CPA): Origin, Characteristics, and Institutional Authorities. *Knihovna kongresové výzkumné služby kongresu Washington DC*, 2–42. Dostupné z: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA458968.pdf>

Hamourtziadou, L. (2021). From invasion to failed state: Iraqs democratic (online). *Open Democracy*. Dostupné z: <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/from-invasion-to-failed-state-iraqs-democratic-disillusionment/> (16.01. 2023)

Hannam, M. (2008). *On Human Rights*, 115–122. Dostupné z: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=4f2fdd2bf949c6521b433897da4e1f169eba9e90>

Heinze, E. A. (2006). *Humanitarian Intervention and the War in Iraq: Norms, Discourse, and State Practice*. Dostupné z: <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2291&context=parameters>

Ho, K. (2007). Structural violence as a human rights violation. *Essex: University of Essex*. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/26605652_Structural_Violence_as_a_Human_Rights_Violation

Hoder, L., & Suchý, P. (2011). Bushova doktrína na Blízkém východě – zahraniční politika USA vůči blízkému východu v období administrativy George W. Bushe. *Obrana a strategie*. Dostupné z: <https://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2011/1-2011/clanky/bushova-doktrina-na-blizkem-vychode.html>

Hoffman, M. (2010). *Religion, Conflict, and Regimes: A Two-Branch Model of Non-Democracy*. Dostupné z: http://www.mthoffman.com/Hoffman_Thesis.pdf

Human Rights Watch. (2017) *Iraq/Syria: Danger From US White Phosphorus* (online). Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2017/06/14/iraq/syria-danger-us-white-phosphorus> (21.02. 2023)

Hunt, S., & Posa, C. (2004, Jul). IRAQ's excluded WOMEN. *Foreign Policy*. 40–45. Dostupné z: <https://www.proquest.com/magazines/iraqs-excluded-women/docview/224047689/se-2?accountid=16730>

Huntington, P., S. (1991). Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy*. 2(2), 12–34. Dostupné z: <https://www.ned.org/docs/Samuel-P-Huntington-Democracy-Third-Wave.pdf>

Choi, S., W., & James, P. (2016). Why Does the United States Intervene Abroad? Democracy, Human Rights Violations, and Terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 60 (5), 899–926. Dostupné z: <https://whanchoi.people.uic.edu/WhyDoesTheUSInterveneAbroad.pdf>

ICRC. (1949). *Database, Treaties, States Parties and Commentaries, Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War* (online). Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949> (21.02.2023)

ICRC. (1949). *Database, Treaties, States Parties and Commentaries, Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War* (online). Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949> (21.02.2023)

Jawad, S. (2013). The Iraqi constitution: structural flaws and political implications. LSE Middle East Centre Paper Series, 01. *LSE Middle East Centre, London, UK*. Dostupné z: https://eprints.lse.ac.uk/54927/1/SaadJawad_Iraqi_Constitution_LSE_Middle_East_Centre_WP01_Nov2013.pdf

Jawad, S., N., & Al-Assaf, S., I. (2014). The higher education system in Iraq and its future. *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, 8(1), 55–72. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/263013759_The_higher_education_system_in_Iraq_and_its_future

Kamrava, M. (1998). *Non-democratic states and political liberalisation in the Middle East: A structural analysis*. *Third World Quarterly*, 19(1), 63–85. DOI: 10.1080/01436599814532

Kapiszewski, A. (2005). *The Iraqi Elections and Their Consequences. Power-sharing, a Key to the Country's Political Future. Looking Into Iraq*, 13–24. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep07015.5.pdf>

Karsh, E., & Rautsi, I. (1996). *Saddám Husajn politická biografie*. Melantrich.

Keegan, J. (2004). *Válka v Iráku*, s. 14–18. Praha, Beta: Dobrovský.

Ketcham, R., L. (1957). *Dahl's Democratic Theory: Preface or Epilogue?* 216–221. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2378428>

Khawaja, N., -A. (2012). Human Rights Violations Under US Occupation in Iraq: An Analysis. *Pakistan Horizon*, 65(3), 59–83. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24711413>

Landman, T. (2018). *Democracy and Human Rights: Concepts, Measures, and Relationships*, 48–59. Dostupné z: <https://doi.org/10.17645/pag.v6i1.1186>

Malkasian, C. (2006). *Signaling resolve, democratization, and the first battle of Fallujah*. *Journal of Strategic Studies*, 29(3), 423–452. Dostupné z: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=713f13e433d2df0ea06af5bf29570b97681395ca>

Mansour, R. (2016). The Sunni Predicament in Iraq (Vol. 3). *Carnegie endowment for international peace*, 1–28. Dostupné z: https://carnegieendowment.org/files/CMEC_59_Mansour_Sunni_Final.pdf

Mazák, J. (2017). Process tracing: zkoumání kauzality v případových studiích. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, 49 (1), 55–80. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03061031Mazak%20-%20zalomena%20-%20OK.pdf>

Medine, A. (2022). How Do Dictatorships Turn Into Democracies? (online). *RDI*. Dostupné z: <https://rdi.org/how-do-dictatorships-turn-into-democracies/> (15.01. 2023)

Møller, J., & Skaaning, S. (2013). *Democracy and Democratization in Comparative Perspective*. New York: Routledge. Dostupné z: https://sci-hub.wf/10.4324/9780203083994?fbclid=IwAR2Rb_y6MrsOTaXusp23zW-UIvvaqeOav_MOy4QxZZ1r06fZQuFrc7jx-YA

Morlino, A. (2015). Transitions to democracy: what theory to grasp complexity. *Historein*, 15, 13–31. Dostupné z: <https://iris.luiss.it/bitstream/11385/171713/2/Morlino-Transitions-Historein-15.1.2015.pdf>

Pina, D., A. (2006). *Women in Iraq. Background and Issues for U.S. Policy*, 2–17. Dostupné z: <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL32376.pdf>

Popescu, C., C. (2012). Is there a fourth wave of democracy or not? An evaluation of the latest theories. *USV Annals of Economics and Public Administration*, 12, 32–38. Dostupné z: <http://annals.seap.usv.ro/index.php/annals/article/viewFile/453/476?fbclid=IwAR2KQJ5ilrp4T2PAQq1i6b2e-NDSmuWxCjtHIMjK-PGHUIGhiLlreTuVudU>

Raděj, T. (2010). Irácké povstání v letech 2003-2009: strategie, taktika a ideologie islámských radikálních a nacionalistických uskupení. *Ústav mezinárodních vztahů*, 7–210. Dostupné z: https://www.dokumenty-iir.cz/Knihy/Radej_Iracke_povstani.pdf

Rahman, F., Z. (2013). *Determinants of Democracy in the Muslim World*, 554–579. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24540320>

RAND. (2009). Records from Coalition Provisional Authority Shed Light on Occupation of Iraq (online). Dostupné z: <https://www.rand.org/news/press/2009/05/12.html> (29.11. 2022)

Roth, K. (2004). War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention (online). *Human Rights Watch*. Dostupné z: <https://www.refworld.org/pdfid/402ba99f4.pdf> (18.01. 2023)

Sarac, B., N. (2019). Sunni Iraqi Women After the ‘Caliphate’: Why Have They Been Ignored? *Global Politics Review*, 5 (1-2), 92–106. Dostupné z: https://pure.port.ac.uk/ws/portalfiles/portal/66671156/Sunni_Iraqi_Women_PDF.pdf

Schmitter, P., C., & Karl, T., L. (1991). What Democracy Is and Is Not. *Journal of Democracy*, 2(3), 75–88. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/jod.1991.0033>

Schumpeter, J., A. (2004). Kapitalismus, socialismus a demokracie. *Centrum pro studium demokracie a kultury*. Dostupné z: <https://libinst.cz/wp-content/uploads/2022/08/Kapitalismus-socialismus-a-demokracie-Joseph-A.-Schumpeter.pdf>

Sika, N. (2020). Sporný aktivismus a politická důvěra v nedemokratické režimy: důkazy z MENA. *Demokratizace*, 1–18. DOI:10.1080/13510347.2020.1813113

Sondrol, P., C. (1991). *Totalitarian and Authoritarian Dictators: A Comparison of Fidel Castro and Alfredo Stroessner*. *Journal of Latin American Studies*, 23(3), 599–620. DOI: 10.1017/S0022216X00015868

Statista. (2023). *Number of documented civilian deaths in the Iraq war from 2003 to January 2023* (online). Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/269729/documented-civilian-deaths-in-iraq-war-since-2003/> (21.2. 2023)

Stoke, H., W. (1935). De Tocqueville on Democracy. *Prairie Schooner*, 9(4), 260–264. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40622575>

Štěpánková, M., Pechová, O., Janků, K., S., Grygar, J., Čížinský, P., Kozák, K., ... & Víšková, L. (2007). *Co je to diskriminace? Výklad základních pojmů*. Dostupné z: <https://mkc.cz/doc/MKCA4korekturaIII.pdf>

Thalal, M., & Vilorio, M., L. (2010). The fate of women in education post Iraq war: lessons offered to multicultural educators. *Progresif: Journal of Multiperspective Education*, 2 (1). Dostupné z: <https://repository.ar-raniry.ac.id/id/eprint/10452/1/Thalal%20and%20MariaThe%20fate%20of%20women%20in%20Iraq.pdf>

Thoman, R., E. (1972). Iraq under Baathist Rule. *Současné dějiny*, 62 (365), 31–50. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/45312599?casa_token=xtrDL8wh-sUAAAAA%3AtyQmeOiC-X_Fo2SnAXpmRBU0TbL7V67cvJGGs2wMZ6hrcScexEEyvLPBKNh69dMch7vpIY1NHjfVWBllDwMxdofJAF-5pDRQ22nRUsRrKy3cpCNFfuDn

UNDP. (2012). *Women's economic empowerment integratig women into the Iraq economy*, 2–39. Dostupné z: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/iq/IQ-Women-EE---Final.pdf>

Unicef. (2015). *What are human rights?: Human rights belong to each and every one of us equally* (online). Dostupné z: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/what-are-human-rights> (16.02. 2023)

UNODA. (2006). *The Convention on Certain Conventional Weapons* (online). Dostupné z <https://www.un.org/disarmament/the-convention-on-certain-conventional-weapons/> (21.2. 2023)

UNODA. (2022). *Depleted Uranium. United Nations Office of Disarmament Affairs* (online). Dostupné z: <https://www.un.org/disarmament/convarms/depleted-uranium/> (21.2. 2023)

UNODA. (2023). *Examples of definitions of human rights violations*. Dostupné z: https://elearning.un.org/CONT/GEN/CS/UNHR_V3/Module_01/story_content/external_files/Examples%20of%20definitions%20of%20human%20rights%20violations.pdf (28.02. 2023)

Vávra, D. (2003). Locke, Hegel, Tocqueville a občanská společnost. *Politologický časopis-Czech Journal of Political Science*, 10(4), 364–348. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2003/4/2003-4-3-V%E2%80%A0vra-Locke,Hegel,Tocqueville%20and%20Civil%20Society.pdf>

Vilardo, V., & Bittar, S. (2018). *Gender Profile-Iraq: A situation analysis on gender equality and women's empowerment in Iraq*, 3–73. Dostupné z: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620602/rr-gender-profile-iraq-131218-en.pdf>

Villalón, L., A. (2010). From Argument to Negotiation: Constructing Democracy in African Muslim Contexts. *Comparative Politics*, 42 (4), 375–393. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25741372>

Vinci, A. (2008). Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis. *International Studies Quarterly*, 52 (2), 295–314. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2008.00502.x>

Wimmer, A. (2007). Survival: Global Politics and Strategy: Democracy and Ethno-religious Conflict in Iraq. Dostupné z: <https://sci-hub.wf/10.1080/00396330312331343606>

Wintrobe, R. (2004). Diktatura. In: Rowley, CK, Schneider, F. (eds) *The Encyclopedia of Public Choice*. Springer, Boston. Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-306-47828-4_6

Witwit, M. (2012). *False Freedoms: Index of censorship*, 41(3), 127–132. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0306422012456140>

Zimbardo, P., G. (2021). Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí. *Academia*. Dostupné z: <https://gozofinder.com/cse/ulozto/cz?query=lucifer%C5%AFv+efekt>

Seznam použitých zkratk

CCW	Úmluvy o konvenčních zbraních
CPA	Prozatímní koaliční úřad
DU	ochuzený uran
GFIW	Všeobecná federace iráckých žen
ICG	Irácká správní rada
ISIS	Islámský stát
IWHC	Vyšší rada iráckých žen
MENA	Blízký východ a severní Afrika
NWC	Národní rada žen
OSN	Organizace spojených národů
SOFA	Dohoda o statutu sil
UNDP	Rozvojový program OSN
WP	bílý fosfor
ZHN	zbraně hromadného ničení